

Марія МАТІОС: «ЩОДНЯ, ДО ОСТАННЬОГО ЧИТАЧА!»

14 вересня стартував XVIII Форум видавців у Львові

Редакція "Слова Просвіти" запросила до розмови відому українську письменницю, лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка Марію МАТІОС, авторку численних книг поезії і прози, зокрема роману "Солодка Даруся", справжнього українського бестселера, сукупний наклад якого перевищив сотисячний рубіж, перекладеного багатьма мовами світу.

— Вітаємо Вас, Маріє Василівно, на святі видавців і письменників! Із яким настроєм прибули?

— Із 2003 року я не пропустила жодного Форуму видавців! І навіть тоді, коли мені довелося дружити з лікарями більше, аніж із власною родиною. Не знаю, чи я перейшла би була ту річку... А Львів у найбільш болючий мій період — двічі, двічі! — повертав мене до самої себе. Так що я Львову винна (сміється).

У дні Форуму, без жодного перебільшення, кожен письменник відчуває себе справжньою зіркою, бо кожен! абсолютно кожен письменник знаходить тут своїх прихильників. Це найкраще місце для перетікання енергії Слова в енергію Любові.

За ці роки я зрозуміла, що в Україні письменник — більше, ніж письменник (щоправда, не знаю, чи це добре).

Найбільше мене вражають ці незліченні черги, ці зворушливі презенти, іконки, квіти, книжки, прикраси, ця молюдь, ці російськомовні українці із Полтави й українськомовні татари із Криму, ці підписування "мамі", "сестрі", "дядькові" і т. ін., заадресування в Італію і Канаду, Португалію і Грецію, це звірвання найінтимніших подій свого життя, ці сльози не відомо від чого, відкритість і сповідальність — одне слово, повне шаленство.

У минулі роки я сміливо могла запрошувати на стенд "Піраміди" представників Книги рекордів України, бо маю досвід безперервного (!!!) підписування книжок упродовж 6 годин і один сумарний досвід 12 годинних автографів упродовж трьох днів.

— А на які рекорди йдете цього року?

— Із 15 до 18 вересня я буду "щодня, до останнього читача" на ПЕРСОНАЛЬНОМУ стенді "КНИГИ МАРІЇ МАТІОС" (перший поверх Палацу мистецтв, стенд № 124).

Мій творчий вечір — 17 вересня, Львівська філармонія, початок о 20.30 під назвою "Ніхто нікому нічого не винен, окрім совісті".

У ці дні я представлятиму нову книгу-повість "Армагедон уже відбувся". Також книгу "Вибране" із передмовою професора Люблінського університету імені Марії Склодовської-Кюрі Ігоря Набитовича. Ця книжка — для моїх "гурманів і фанів".
І третя новинка — "Хроніка україн-

"НІХТО НІКОМУ НІЧОГО НЕ ВИНЕН, КРИМ СОВІСТІ..."

Спеціальний ГІСТЬ
МАРІЯ МАТІОС
Творчий вечір
Львівська обласна філармонія (вул. Чайковського, 7)
17 вересня

18 Форум видавців у Львові
6 Львівський міжнародний літературний фестиваль

ського самашествія..." (моє письменницьке розслідування про "зимовий 2010–2011 рр. похід" українських правоохоронців проти книжки "Вирвані сторінки з автобіографії"). Тижневик "Слово Просвіти" першим публікував частину хронології того "самашествія", за що я вдячна газеті.

Усі книжки оформляв та ілюстрував Сергій Іванов. З 2008 року ми разом дали життя 14 книжкам у ЛА "Піраміда". Дві мої книжки англійською мовою — "Майже ніколи не навпаки" і "Апокаліпсис" — на прохання видавців оформлені також Івановим.

— Отже, йдете до читачів "з відкритим забралом"?

— Щоразу я їду до Львова з острахом, і не тому, що опісля на мою книжку знайдеться прокурор, як це було із "Москалицею", чи Генпрокуратура і МВД, як було минулої зими. А їду з острахом, бо щоразу презентую новинки і завжди переймаюся: чи зрозуміє, що я хотіла сказати, чи

тач? Я ніколи не йду за читачем. Я завжди читача пускаю "під електричний розряд" чи то сюжету, чи то акцентів любові чи ненависті, але навіть за такі "тортури" читач не відрікся від мене. І я люблю їх, усіх знаних і ще більше — незнаних своїх читачів, і наша любов — взаємна, хай іноді й дискусійна. Бо в мене немає жодної книжки без підтексту, навіть "Кулінарні філії". А що вже казати про "Армагедон...!"

— А Ви скажіть...

— Дуже "гаряча", бо дуже СЬОГОДНІШНЯ, книга. І патріотам, і політичним "ідіотам" буде об що спекти губи, хоча повість не має жодного стосунку до політики. Вона не так про підсумки життя звичайної людини, як про крах моральної ієрархії в суспільстві. Головна думка цієї розповіді проста до банального — "НІХТО НІКОМУ НІЧОГО НЕ ВИНЕН, КРИМ СОВІСТІ".

Продовження теми на стор. 3.

ІВАН ПЛЮЩ — ГІСТЬ РЕДАКЦІЇ

2–3

ЧИТАЦЬКЕ ВІЧЕ

6–7

НОВИЙ ГОЛОС: СОФІЯ ФЕДИНА

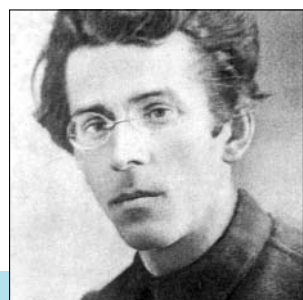
8

ВІТАЄМО ОЛЕСЯ ДОРІЧЕНКА!

9

ОБОРОНЕЦЬ МОВИ

13

Іван ПЛЮЩ: «НАЦІЮ ТВОРЯТЬ ДУША,

НА КОЗАЦЬКИХ МОГИЛАХ

— Іване Степановичу, переважна більшість із нас непросто йшла до усвідомлення національної, державницької ідеї. Яким був Ваш шлях?

— Мені одразу пригадується урочисте зібрання в Національній опері столиці з нагоди ювілею Товариства "Прогрес".

— Це 1993 рік, 125-річчя "Прогресу".

— Я виступав у переповненому залі, перед справжніми патріотами, національно свідомими людьми, бачив, що саме вони є уособленням національної, державницької ідеї. А ще перед тим мене вразило грандіозне Всеукраїнське Козацьке свято біля Капулівки на Дніпропетровщині, коло могили козацького отамана Івана Сірка. Ніколи в житті я не бачив такого величезного руху людей, які живуть ідеєю національного відродження.

— То був 1990 рік, це вже після прийняття Декларації про державний суверенітет, але ще за існування Радянського Союзу. Ви їхали туди як представник радянської номенклатури?

— Мені дуже хотілося побувати там. Я дізнався, що добиратися найкраще літаком із Києва до Запоріжжя, а там на автомобілі. Зателефонував у Запоріжжя своєму колезі, а той гостинно зустрів мене разом із першим секретарем обкому партії. Назавтра пообіцяли поїхати разом зі мною в Капулівку, це, виявляється, не так далеко. Але на ранок ні мої друзів, ні автомобіля...

— Передумали їхати...

— Мабуть. Урешті, я знайшов транспорт. Поїхали навмання. Водій каже: "Язик до Києва доведе, тож якимось відстанемося". Дорогою наздоганяю земляка з Чернігівщини — Юрія Михайловича Мушкетика, тоді — голову Спілки письменників України. Виявляється, також їде на свято, але теж точно не знає, куди їхати. От не знали ми, де ці козацькі могили. Врешті, дякуючи міліції, ми на святі.

Це було шось неймовірне. З обласної автотраси ми мали звернути на звичайну дорогу до Капулівки. Але їхати не змогли: весь шлях аж до самої могили Сірка був заповнений людьми. Я часто спілкувався з аудиторією, був не з лякливих. Але раптом побачив в очах багатьох якусь ненависть. Хтось застеріг мене, мовляв, вони вас оточують, і там, усередині, в натовпі, є справжні "колії". Це

почула дружина Яворівського Галина. Вона прориває коло, стає поруч зі мною і каже людям: "Ви що? Це ж Плющ, він же наш, ухвалював Декларацію про суверенітет". Люди одразу розступилися, і Галина повела мене до Чернігівського куреня.

Так-от, відтоді я вперше на свідомому і підсвідомому рівнях почав сприймати громаду національно свідомих патріотичних сил. І коли через кілька років прийшов у Національну оперу і виступав перед просвітянами, то сказав, що бачу ті самі натхненні обличчя, які бачив біля Капулівки, на Хортиці, в Батурині, Крутах. Але, на жаль, наше коло не розширюється, а певною мірою навіть звужується. Отже, ми шось недопрацюємо.

— Про це Ви говорили і 6 вересня на урочистому засіданні в парламенті.

— Я сказав, що найбільшою причиною наших життєвих негараздів, є світоглядний вакуум, який не дозволяє нам сформуувати не народ, не населення, не громаду, а політичну націю.

Дотримання названих і подібних принципів дасть нам можливість відмежуватися від тих, про кого дуже влучно писав український поет, археолог і політичний діяч Олег Ольжич: "О нації! Дужа і вічна, як Бог! Не це покоління холопів, хто злото знеславить твоїх перемог при Корсуні і Котопі".

Ми повинні пам'ятати ці слова. Тому що п'ята колона у нас найчисленніша — і в цьому найбільша проблема. Я не знаю держави, у якій би дискутували, вирішували, не як іти, а куди йти? Одні хочуть, щоб нам Росія давала дешеві нафту й газ, інші — щоб Захід усе давав. Я вже стомився говорити: ніщо Україні так дорого не обійшлося, як дешеві нафта й газ із Росії за ці 20 років.

Тому перед нами ті завдання, про які говорили і Пантелеймон Куліш, і Тарас Шевченко, та багато інших відомих сподвижників української нації. І я захищував слова з листа Панька Куліша Тарасові Григоровичу 1844 року, де він, розповідаючи, що приємно вражений нашим минулим, говорить: "Отже, й нам, що взялися протирати очі своїм землякам, треба один одному пособляти, один одному радити, а то не буде добра з нашого писання... Да й батько козацький, старий Хмельницький, промовив, умираючи: тим і сталася, каже, страшна

Іван Степанович ПЛЮЩ, беззаперечно, один із тих, кого можна назвати батьками-засновниками нашої незалежної Української держави. Герой України. Двічі був головою Верховної Ради. Саме під головуванням першого віце-спікера Івана Плюща 16 липня 1990 року парламент прийняв Декларацію про державний суверенітет України. У біографії — насичена кар'єра господарника і високопосадовця. І водночас це типовий і непростий шлях українського державника до національної ідеї, до нашої історії, витоків. Свідчення того — ця розмова напередодні 70-річчя відомого політика, яке він відсвяткував 11 вересня.

козацька сила, що у вас, панове молодці, була воля і дума єдина".

Ось чого нам не вистачає сьогодні в суспільстві, і поки цього не буде, важко провести реформи і суттєво покращити рівень нашого життя.

ЧОРНОБІЛЬСЬКИЙ КАТАРСИС

— Ви сказали про "світоглядний вакуум". А як його заповнити, формуючи націю?

— Заповнити через душу, серце, слово, віру.

— Чому так важко йдемо до цього?

— Я був вихований на неправді й не був готовий до такого світосприйняття. Та у становленні мого світосприйняття завдячую двом речам. Перше — це навчання в Академії суспільних наук при ЦК КПРС в Москві.

— Цікаво, як це могло сприяти становленню отого світосприйняття?

— Я навчався і мав доступ до всіх архівних документів. А друге, хоч як парадоксально це звучить, — Чорнобильська катастрофа. Я був тоді головою Київського облвиконкому, очолював обласну Цивільну оборону. Також був членом союзної урядової комісії з питань ліквідації наслідків аварії, комісії, яку очолював Борис Євдокимович Шербина, світла йому пам'ять. Тож був присутній на засіданнях цієї комісії, де були май-

же всі світила науки і вітчизняної, і зарубіжної. І для себе зробив однозначний висновок: так жити далі не можна! Це "вінець" тієї системи.

Хочу порадити Вам мою книгу "Хто ми і куди йдемо?" Там є мій виступ ще радянських часів на засіданні Верховної Ради з питань Чорнобиля "Що ми залишимо нашим нащадкам?" Я тоді сказав: "Чому так сталося, що оспівана в легендах і піснях священна земля, звідки пішла Київська Русь, культура і релігія, сьогодні на грані екологічної катастрофи? Сталося тому, що ті, хто ухвалював рішення, знали, що вони тут ніколи не жили і не житимуть. А ті, хто виконував ці рішення, вилазили зі шкіри, щоб заробити "цяцьки" і довести відданість КПРС, "делу партії і Леніна".

Вінцем цього стало "повернення рік", щоб текли не за природою даним напрямком, або БАМ — тут доріг немає, а ми лізли, куди завгодно. Але найстрашнішим, що трапилося, була Чорнобильська катастрофа. Як могло статися, що в унікальному куточку, в межиріччі Прип'яті, Десни і Дніпра, де збирається водний басейн, з якого п'ють воду 35 мільйонів українців, поставили отаку "дурку"?

Виступ я завершив тим, що можна покласти цьому край. По-перше, подальша демократизація і гласність усього нашого суспільства. (І це в присутності Шербицького і всього Політбюро.) По-друге, треба наповнити закони змістом. Тобто, прийняти закони про землю, про власність, наповнити реальним змістом поняття суверенітету і будувати свої відносини у вільному союзі держав.

Були бурхливі оплески. Правда, дехто потім сказав: "І що він ото там намовов?" Натомість телефонув мені перший секретар обкому партії і каже: "Ты знаешь, Политбюро за обедом дало самую высокую оценку твоему выступлению". Тоді, значить, модно було так вважати.

А я вже нічого не боявся. Бачив, що, не дай би Бог, радіоактивна хмара не вийшла б за кордони СРСР, ми й сьогодні, може, не знали б про цю аварію.

— Ось таким шляхом Ви йшли до національної ідеї, нашої історії?

1933 і 1947 років, і таке інше? Нехай ця історія десь буде як застереження. Але не на наших майданах і вулицях. Бо як же ми виховуємо нове покоління? Наші ліві й деякі "народні партії" ніяк не можуть порвати з догматичним марксизмом-ленінізмом, з їхнім лозунгом класової боротьби: "Хто не з нами, той проти нас".

Але у національно-демократичних сил теж не все гаразд. Коли я казав якось Славі Кириленку, що не можна будувати Україну з одним берегом, то вони тоді були впевнені, що все самі зроблять. А що маємо? Тому я й сказав у парламенті: не отожднюйте поразку Віктора Ющенка на президентських виборах із поразкою національної ідеї. Вона була серцевиною, стрижнем Майдану, тому що це вічне, його не закопають, воно прорве усі заґати ще з більшою силою, так, як прорвало 1991 року. І ми проведемо реформи та будемо жити, як належить.

ПЕНСІЙНА І ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМИ УКРАЇНИ ПОТРІБНІ

— Іване Степановичу, мабуть, у нашому політикумі бракує Вашої зваженості, розсудливості. В обговоренні деяких гострих суспільних питань пристрасті зашкалюють за край та обстоюються полярні судження без будь-якого прагнення до порозуміння. Ви готуєте обговорити деякі такі гострі теми? Наприклад, про щойно остаточно ухвалену парламентом пенсійну реформу?

— Не буде пенсійної реформи — не покращимо життя нашого народу. Крім Уряду, ніхто пенсійної реформи не здатний провести. Якщо Уряд подав програму, її треба прийняти і допомогти виконати. А суттю цієї програми є те, що не 700 гривень буде пенсія, а 1300. І не буде захмарних пенсій і маленьких. Не можна так далі, коли в суспільстві тих, кому треба давати пенсію, стало 65%, а тих, хто працює, 25%. Тому пенсійна реформа сьогодні безальтернативна. І треба набратися терпіння і дати можливість попрацювати Уряду, який узвяс це робити. Провалити справу ми встигнемо, сьогодні треба дати оцінку.

— А ще гостріше питання землі?

— Воно не гостріше, воно споконвічне. Якби Ленін не обдурив народ, революція ніколи не відбулася б. Бо кронштадтські моряки, які зробили в Пітері революцію, отримували листи з дому, з села, що на ділі все не так, ніхто землю селянам не дав. І фабрик робітникам ніхто не дав. Почалися репресії... Тож коли моряки підняли повстання, їх усіх розстріляли.

Тепер про землю. Для тих, хто непогано навчався в школах й інститутах, відоме таке соціалістичне поняття, як виробничі відносини. Це ставлення працівника до засобів виробництва. Уся суть у

СЕРЦЕ, СЛОВО, ВІРА»

тому, що за капіталізму вони чийсь, а за соціалізму — “наші”. Що таке основні засоби? Це кінь, корова, трактор, будівля. А земля не має ні ціни, ні вартості. Як же вона, основний атрибут виробництва, зовсім не має ціни? Ми 20 років не приймаємо закону про ринок землі, а приймаємо мораторії. А всю землю вже продали.

— *І при мораторіях...*

— Тому й приймають мораторії, щоб ще десь допродати. Бо коли воно буде моє чи ваше, ми його охоронятимемо. По-крупному красти, коли воно нічیه, можна з бюджету, з держави.

Лякають, що землю скуплять іноземці. Припустимо, що я прибув із зарубіжжя, купив землю. І куди я з нею поїду? Якщо я купив землю, треба, щоб вона дала віддачу, треба на ній працювати і ма-

плекс, де зараз тисяча корів. І люди звертаються до мене з проханням влаштуватися туди на роботу. Я зателефонував і запитав цього бізнесмена. А він мені каже: “Я взяв молодь, відправив її на навчання за кордон, і вона у мене працює. А люди, які хочуть сюди, аби красти і пиячити, мені не потрібні”. Жорстока, але правда.

НАС ВИХОВУВАЛИ НА ЗРАДНИЦТВІ

— *Повернімося до тем духовності, історії, адже Ви не лише відомий політик, а й багато працюєте на цій ниві. Батурин і Крути й далі у колі Вашої уваги?*

— Я їздив у Крути тоді, коли окрім національно свідомих людей туди мало хто їздив. Маємо подякувати Вікторові Ющенку, що він вивів Крути, Батурин на

назвав її чорною радою? Бо за допомогою Росії було зроблено такі статуту, що чернь почала правити, а з черню їм було легко повертати свої темні справи. І тільки коли 1687 року гетьманом став Мазепа, то до 1709 року (22 роки) Україна все-таки була українською, без оглядки на Переяславську раду. Але Мазепу не завжди підтримували наші радикали, які кричали, що давай одразу і все. Я ставлюся до Мазепи як до національного героя України.

— *І про ще одну сферу Вашої діяльності. Ідеться про титанічну постать національного духу Пантелеймона Куліша, видатного земляка з Чернігівщини, з Вашої рідної Борзнящини.*

— Я, хоч як соромно, абсолютно не був знайомий із творчістю спадщиною Пантелеймона Куліша. І ось, коли вперше вийшов у відставку, 1994 року, почав серйозно знайомитися з творчістю письменника-мислителя. І був вражений. Знаєте, ніскільки не принижую таких видатних постатей України, як Тарас Шевченко, Михайло Драгоманов, Микола Костомаров, Іван Франко чи Леся Українка, але вважаю, що Пантелеймон Куліш стоїть на рівних із ними, а де в чому навіть вище. Але чому так сталося у нашій викривленій історії, коли нам “по-своєму”, трактували одних письменників як революціонерів-демократів, і замовчували інших, не менш видатних? Тільки тому, що Куліша назвали не революціонером, а українським буржуазним націоналістом?

За одними даними, Куліш написав 40 томів праць, за іншими — 60. До революції вийшло 7 томів. І ось ми створили Міжнародний Благодійний “Фонд Пантелеймона Куліша”, який я очолив, і ми почали працювати над увічненням пам’яті видатного українця, донесенням до людей його творчої спадщини. Однією з перших видали монографію про Куліша, за яку автор свого часу отримав “у нагороду” 7 років ув’язнення. Зазначу, що чималу допомогу в роботі Фонду, у підготовці видань надали Анатолій Погрібний, вічна йому пам’ять, Петро Кононенко (до речі, теж наші земляки-чернігівці). І той меморіал, який ми спорудили на місці поховання Куліша та його дружини Ганни Барвінок у їхній Мотронівці під Борзною, — то теж данина пам’яті видатним українцям.

— *Ось пропозиція, з якою звертаються до Вас земляки — просвітляни з Борзни. Ідеться про поховання Віктора Забіли, товариша Тараса Шевченка і класика нашої поезії, чудового лірика. Невеликий цвинтар біля однієї з церков у центрі Борзни, де й була могила Забіли, свого часу зрівняли із землею. Просвітляни порушують питання про достойне перепоховання поета.*

— Я підтримую цю справу. Віктор Забіла жив і помер у невеличкому селі Забілівці, яке нині увійшло до складу Борзни. Нехай просвітляни, краєзнавці точно документально встановлять, де саме був похований Віктор Забіла, а в архівах, напевно, якісь дані є. І ми організуємо перепоховання поета.

Спілкувався
Петро АНТОНЕНКО

РОЗКІШ СПІЛКУВАННЯ, РАДІСТЬ ВІДКРИТТЯ

Марія КУЧЕРЕНКО

XVIII “Форум видавців у Львові” відзначений у Франкфуртському календарі найважливіших світових книжкових подій. Щороку він вихлюпується з берегів, перетікаючи у театри, бібліотеки, численні мистецькі галереї, затишні львівські кав’ярні, на середньовічні майдани міста. Щогорічний Форум — ярмарковий, виставковий, фестивалний — особливий, його розмах — понад 800 видавців, вітчизняних та іноземних, книготорговельних компаній, громадських організацій і фондів. Цілий калейдоскоп акцій, презентацій, літературних читань, автограф-сесій, різноманітних книжкових імпрез, шоу-концертів чекає на численних гостей і львів’ян включно до 18 вересня.

Започаткований 1994 року, Львівський форум давно став своєрідним тестом на життєздатність української книжкової справи. Його місія — висвітлювати проблеми українського книговидання, відкривати нові імена, прихилити до читання дедалі більше людей. Тут завжди у найприродніший і водночас найвишуканіший спосіб поєднуються книжковий ярмарок і літературні заходи.

Спеціальні гості Форуму — Анджей Менцвель, Борис Дубін, Геннадій Бурбуліс, Адам Міхнік, Мирослав Попович, Ярослав Грицак, Василь Шкляр, Марія Матіос, Ольга Токарчук, Марек Краєвський. Спеціальним гостем-країною (такий статус запроваджено вперше) стала Швейцарія. На Форумі буде представлено культурну програму цієї країни “Prohelvetia” (Барбара Андрунік — керівник проекту; координатор в Україні — Наталка Сняданко). З відвідувачами спілкуватимуться норвезькі письменники — Юрг Гальтер, Арно Каменіш, Свеня Германн, Ежен Мелітц та Беттіна Шпоеррі. Співорганізаторами проведення щогорічного Форуму виступили Державний комітет телебачення та радіомовлення України, Львівська обласна рада, Львівська держадміністрація, Львівська міська рада, Українська бібліотечна асоціація, Українська асоціація видавців і книгорозповсюджувачів.

Львівський Форум із повним правом називається міжнародним. Ці п’ять днів у Львові стануть часом активного спілкування письменників, літературознавців, менеджерів на I Міжнародному перекладацькому фестивалі TRANSLIT. У рамках проекту “Європейська література в українському контексті & Українська література в європейському контексті” за сприяння ГО “Книжковий простір” і культурної агенції “NORLA” відомі норвезькі перекладачі та письменники зустрінуться з українськими колегами. Та й зірковим гостем VI Львівського міжнародного фестивалю на Форумі цього року теж став норвежець — письменник і сценарист Ерленд Лу, який увійшов у орбіту західноєвропейської літератури своїм романом “Tatt av Kvinnen”.

Першого ж дня гості та учасники Форуму зустрілися у книгарні “Є” на читанні Едуарда Кармона (Каталонія) та Ірини Шувалової (Україна), стали учасниками Міжнародного фестивалю “Preview”, що відбувся у Львівській обласній філармонії. Відкрилися аж три мистецькі виставки: “Project Priyat” Терє Гелессена, “Дереворити, інспіровані літературою: краєвиди і

портрети” Християна Тангойзера (Австрія) та галерея “Гері Боумена”. Щодо решти днів (15–18 вересня) — то там, здається, ще рясніше від різноманітних заходів. Тож доведеться немало посидіти над програмою, щоб вибрати для себе “най-най”.

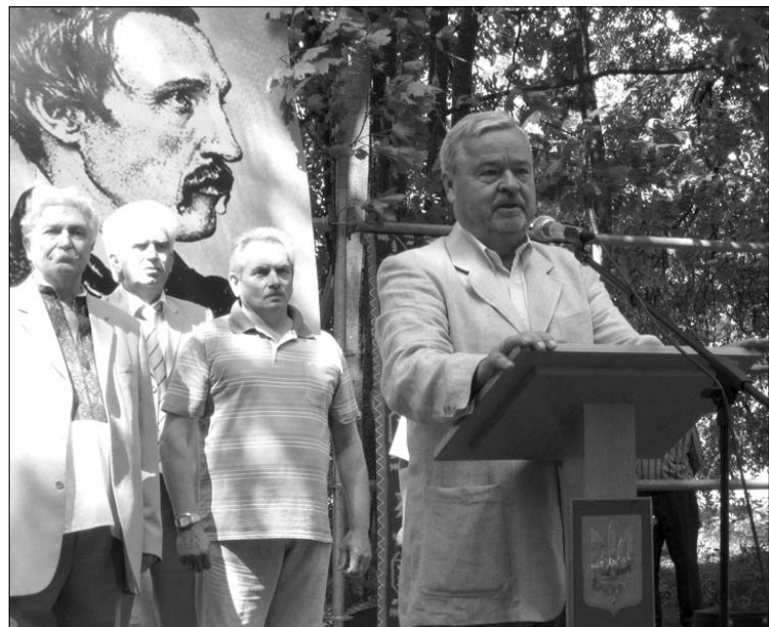
Важливою подією Форуму стане дискусія “Діалог цивілізацій”, у якій візьмуть участь Анджей Менцвель (польський культуролог, історик, публіцист, засновник Інституту польської культури при Варшавському університеті, лауреат Польського ПЕН-клубу), Борис Дубін (відомий російський перекладач, соціолог), Рустем Жанжого з України (доктор філософських та політичних наук, професор, член Всесвітньої асоціації письменників ПЕН-клубу) та Мирослав Попович (філософ, академік НАН України, директор Інституту філософії ім. Григорія Сковороди НАН України). Дискусія “Діалог цивілізацій” — один із заходів у проекті “Уроки Мілоша для України”, присвячений сторіччю з дня народження польського поета-мислителя. Після Львова відбудуться ще дві такі конференції: у жовтні в Дніпропетровську та в листопаді у Харкові. Проект здійснить ГО “Форум видавців” за підтримки Міністерства культури і національної спадщини (MKiDN) Республіки Польща, Польського Інституту в Києві та Інституту книжки.

15 вересня сталася ще одна догоочікувана подія — урочисте оголошення результатів VII Всеукраїнського конкурсу “Найкраща книга Форуму-2011”, який тривав із 1 липня до 1 вересня цього року. Книжки-претенденти на відзнаку виставлено на спеціальному стенді, де відбудуться публічне голосування. Щогорічний призовий фонд, встановлений ГО “Форум видавців”, досить-таки пристойний — 50 тисяч гривень. Також у Культурно-мистецькому центрі “Дзига” оголосять початок конкурсу “Книга року Бі-бі-сі-2011”.

У рамках XVIII “Форуму видавців у Львові” пройде і II Львівський бібліотечний форум “Партнерство задля розвитку” (5 сесій), на якому керівники бібліотек та бібліотечних асоціацій — українських і зарубіжних, — видавці та письменники розглянуть низку важливих питань книжкової сфери, зокрема питання розвитку бібліотечної мережі та вертворення її на інформаційно-культурні центри, співпрацю бібліотек із видавцями та ін.

Ну і, звичайно, яскраве музичне дійство, що супроводжує дійство поетичне. Гості Форуму та львів’яни з нетерпінням чекають уже традиційного проекту “Ніч поезії і музики non-stop”, у якому щогоріч візьмуть участь 40 поетів і чотири музичні колективи — “ЗАПАСКА”, “Люди Добрі”, “Очеретяний Кіт” та “Гич Оркестра”. В останній день Форуму виступлять гурти “Очеретяний Кіт”, “Один в каное” та “Illusions”.

Ми вже звикли до того, що з кожним роком Львівський Форум розширює свої рамки, стає дедалі масовішим та популярнішим. Цілком імовірно, що з таким жвавим поступом він невдовзі не поступиться знаменитому Франкфуртському, розрахованому більше на видавців і менеджерів, аніж на читачів. Львівський Форум видавців — це відкритість, свобода від будь-якого офіціозу, це розкіш спілкування, це радість відкриття, це свято, яке залишається з тобою, як і шарм дивовижного Міста Лева.

Кулішеве свято в Мотронівці. Серпень 2011 р.

ти ринок, щоб продати продукцію. Словом, ті, хто кричить про недопущення ринку землі, хочуть дограбувати все до кінця.

В останні роки на нашій з вами рідній Чернігівщині, слава Богу, обробляють дедалі більше земель. А ось у моїй Борзні, в сільгоспдприємстві “Полісся”, знаю такі ділянки землі, які не орали по 20 років. Там уже виріс лісок, аби зорати землю, потрібно викорчувати дерева, привести ділянки до ладу. А на це треба мінімум рік... Людям 15 років ніхто не платив за такі паї. Кажу їм: дайте цю землю на рік безплатно, а потім отримаєте удвічі. Ні, боялися, щоб їх не обдурили. І лише цього року дали в оренду підприємству “Борзнаагроінвест”, яке зараз приводить землю до ладу, щоб навесні щось посіяти. І селянам уже платять за паї.

Цього року, не найкращому для аграріїв, ми отримаємо найбільший, ніж торік, урожай. Думаю, за рік-два у нас необроблених земель майже не буде, і ми нарощуватимемо виробництво.

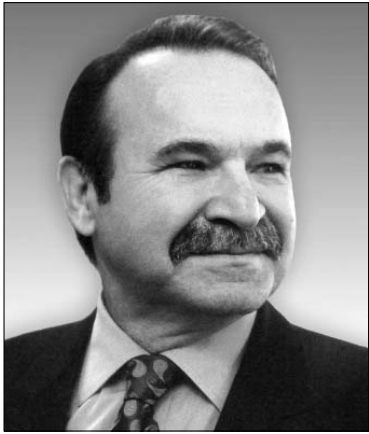
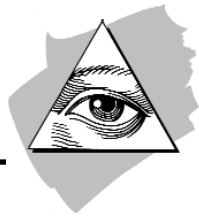
Свого часу в Україні було близько 25 мільйонів голів худоби. Знаєте скільки залишилося? 5 мільйонів. Це разом із худобою селянського двору. Колись я працював завідувачем сільгоспвідділку на Київщині. У відділку було 800 корів, це називали “молочний Донбас”. А потім там довели все це до... восьми корів. І ось прийшов бізнесмен із До-нецька, збудував молочний ком-

державний рівень, ніхто цього не робив до нього і боюся, що й після нього не дуже хоче.

— *Але цих сторінок історії вже не закрити.*

— Звичайно. І спасибі за це Ющенку. Завдяки його повазі до історії ми реабілітувалися перед молодими хлопцями, які там, у Крутах, полягли від муравйовського свинцевого граду. Щодо Батурина. Я був першим головою правління Фонду відродження Батурина. Працювати було легко, бо Віктор Андрійович як Президент України повністю сприяв роботі. Я запропонував поділити кошти, виділені на Батурин, частково для відродження історії, а частково для створення робочих місць, щоб не дійшло до того, що возитимемо людей доглядати за відновленим у Батурині.

А головне, це справді героїчні сторінки нашої української історії. Якщо ми на них не виховуватимемо нове покоління, то далеко не заїдемо. Гетьман Іван Степанович Мазепа — постать, звичайно, неоднозначна. Однозначних великих постатей в історії не буває. Біда в тому, що ця постать сфальсифікована. І нас виховували на зрадництві, а не на прикладах подвижництва видатного діяча України, духовного будівничого, адже більше від нього храмів ніхто не звів. Саме за Мазепи почали відроджувати те, що було за Богдана Хмельницького. Що таке так звана “Чорна рада” 1663 року? Пантелеймон Куліш чому

Василь ШПИЦЕР,
м. Львів

Закінчення.
Початок у ч. 36 за 2011 р.

Королівство Черногорія — під протекторатом Італії й за згодою Німеччини було утворене 12 червня 1941 р. Стала державою і Південна Югославія.

Сербський генерал Мілан Недіч зробив спробу досягти визнання німцями Сербії як держави — наступника Югославії, а Петра II — як сербського монарха. 28 серпня він присягнув на вірність німцям і очолив “Уряд національного порятунку”. 1 вересня оголосив по радіо про те, що співпрацюватиме з німцями для того, щоб “зберегти ядро сербського народу”. До кінця 1941 р. Недіч жорстоко розправлявся з партизанами, які відмовлялися співпрацювати з німцями. За час війни у Сербії загинуло понад 200 тис. осіб: партизанів, четників, людей у німецьких концтаборах. У кінці 1942 р. німці оголосили, що Сербія “повністю очищена від євреїв”.

Продовжимо **список колаборантів**, так чи інакше задіяних у Берлінському пакті: Болгарське царство, Королівство Румунія, Хорватія, Королівство Черногорія, Сербія, Південна Югославія.

Іспанія теж мала дружні відносини і співпрацювала з нацистами. У Громадянській війні, в якій перемогли франкісти, Франція, активну участь на боці переможців брали Німеччина й Італія. Перші німецькі літаки почали іспанську кампанію ще на початку серпня 1936 р., коли вони допомагали перевозити солдатів Франко з Північної Африки до Іспанії. Протягом наступних місяців німецька військова допомога швидко збільшувалася. На початку листопада 1936 р. ці загони були офіційно з’єднані в легіон “Кондор”. У складі легіону було 100 літаків. Загалом близько 20 тис. німецьких солдатів служили в Іспанії. Крім того, на боці Франко воювали й італійські загони.

Коли у вересні 1939 р. почалася Друга світова війна, Іспанія була ослаблена і спустошена Громадянською війною і не наважилася прямо виступити на боці Німеччини. Тому безпосередню допомога Франко союзникам обмежилася відправкою на Східний фронт 40 тис. солдатів іспанської “Блакитної дивізії”, яка брала участь у бойових діях на Ленінградському фронті в зимову кампанію 1941—1942 рр.

Щодо **СРСР**, то досвід колабораціонізму московських правителів набули ще за часів татаро-монгольського іга. Московські, ростовські, суздальські та решта князів “країни Моксель” вірно служили золотоординським окупантам, нещадно грабуючи власний народ, — щоб розкішно жити і забезпечити гідну данину ханам-завойовникам (Володимир Білінський — “Країна Моксель, або Московія”).

Відразу після укладання Великобританією, Італією та Францією ганебної Мюнхенської угоди, комуністична сталінська влада підписала “ГЕНЕРАЛЬНЕ СОГЛАШЕННЯ О СПІВРОБІТНИЦТВІ” між НКВД і ГЕС-

ТАПО, в якому серед інших були і такі пункти:

“§1. п. 1. Сторони видят необхідність в розвитку тесного сотрудничества органів государственной безопасности СССР и Германии во имя безопасности и процветания обеих стран, укрепления добрососедских отношений, дружбы русского и немецкого народов, совместной деятельности (“спільна діяльність” французькою буде “collaboration”, тобто, колабораціонізм — В. Ш.), направленной на ведение беспощадной борьбы с общими врагами...”

п. 2. Сторони поведут совместную борьбу с общими основными врагами:

— международным еврейством, его международной финансовой системой, иудаизмом и иудейским мировоззрением;

— дегенерацией человечества, во имя оздоровления белой расы и

23 серпня і 28 вересня 1939 р. Радянським Союзом і Німеччиною була розчленована Польща, тому між ними з’явився спільний кордон.

Якщо Мюнхенська угода була прелюдією до Другої світової війни, то пакт Молотова-Ріббентропа став детонатором, що спричинив її вибух. Результатом початкового етапу сталінсько-гітлерівського колабораціонізму стала ліквідація держави Польщі, окупація більшовицькою Москвою незалежних країн Латвії, Литви, Естонії та частини території деяких держав.

Святкуючи успішний поділ Польщі, нацистська Німеччина і більшовицький СРСР 22 вересня 1939 р. у Бресті провели спільний парад військ. По центральній вулиці міста урочистим маршем пройшли підрозділи XIX моторизованого корпусу вермахту (командувач — генерал Гейнц Гудеріан) і 29-ї окремої танкової бригади Червоної

армії. Святкуючи успішний поділ Польщі, нацистська Німеччина і більшовицький СРСР 22 вересня 1939 р. у Бресті провели спільний парад військ. По центральній вулиці міста урочистим маршем пройшли підрозділи XIX моторизованого корпусу вермахту (командувач — генерал Гейнц Гудеріан) і 29-ї окремої танкової бригади Червоної

армії. Святкуючи успішний поділ Польщі, нацистська Німеччина і більшовицький СРСР 22 вересня 1939 р. у Бресті провели спільний парад військ. По центральній вулиці міста урочистим маршем пройшли підрозділи XIX моторизованого корпусу вермахту (командувач — генерал Гейнц Гудеріан) і 29-ї окремої танкової бригади Червоної армії. Святкуючи успішний поділ Польщі, нацистська Німеччина і більшовицький СРСР 22 вересня 1939 р. у Бресті провели спільний парад військ. По центральній вулиці міста урочистим маршем пройшли підрозділи XIX моторизованого корпусу вермахту (командувач — генерал Гейнц Гудеріан) і 29-ї окремої танкової бригади Червоної армії.

армії. Святкуючи успішний поділ Польщі, нацистська Німеччина і більшовицький СРСР 22 вересня 1939 р. у Бресті провели спільний парад військ. По центральній вулиці міста урочистим маршем пройшли підрозділи XIX моторизованого корпусу вермахту (командувач — генерал Гейнц Гудеріан) і 29-ї окремої танкової бригади Червоної армії.

армії. Святкуючи успішний поділ Польщі, нацистська Німеччина і більшовицький СРСР 22 вересня 1939 р. у Бресті провели спільний парад військ. По центральній вулиці міста урочистим маршем пройшли підрозділи XIX моторизованого корпусу вермахту (командувач — генерал Гейнц Гудеріан) і 29-ї окремої танкової бригади Червоної армії.

армії. Святкуючи успішний поділ Польщі, нацистська Німеччина і більшовицький СРСР 22 вересня 1939 р. у Бресті провели спільний парад військ. По центральній вулиці міста урочистим маршем пройшли підрозділи XIX моторизованого корпусу вермахту (командувач — генерал Гейнц Гудеріан) і 29-ї окремої танкової бригади Червоної армії.

армії. Святкуючи успішний поділ Польщі, нацистська Німеччина і більшовицький СРСР 22 вересня 1939 р. у Бресті провели спільний парад військ. По центральній вулиці міста урочистим маршем пройшли підрозділи XIX моторизованого корпусу вермахту (командувач — генерал Гейнц Гудеріан) і 29-ї окремої танкової бригади Червоної армії.

армії. Святкуючи успішний поділ Польщі, нацистська Німеччина і більшовицький СРСР 22 вересня 1939 р. у Бресті провели спільний парад військ. По центральній вулиці міста урочистим маршем пройшли підрозділи XIX моторизованого корпусу вермахту (командувач — генерал Гейнц Гудеріан) і 29-ї окремої танкової бригади Червоної армії.

армії. Святкуючи успішний поділ Польщі, нацистська Німеччина і більшовицький СРСР 22 вересня 1939 р. у Бресті провели спільний парад військ. По центральній вулиці міста урочистим маршем пройшли підрозділи XIX моторизованого корпусу вермахту (командувач — генерал Гейнц Гудеріан) і 29-ї окремої танкової бригади Червоної армії.

армії. Святкуючи успішний поділ Польщі, нацистська Німеччина і більшовицький СРСР 22 вересня 1939 р. у Бресті провели спільний парад військ. По центральній вулиці міста урочистим маршем пройшли підрозділи XIX моторизованого корпусу вермахту (командувач — генерал Гейнц Гудеріан) і 29-ї окремої танкової бригади Червоної армії.

армії. Святкуючи успішний поділ Польщі, нацистська Німеччина і більшовицький СРСР 22 вересня 1939 р. у Бресті провели спільний парад військ. По центральній вулиці міста урочистим маршем пройшли підрозділи XIX моторизованого корпусу вермахту (командувач — генерал Гейнц Гудеріан) і 29-ї окремої танкової бригади Червоної армії.

КОЛАБОРАНТИ

создания евгенических механизмов расовой гигиены.

п. 3. Види і форми дегенерації, подлежащие стерилизации и уничтожению, стороны определили дополнительным протоколом № 1, являющимся неотъемлемой частью настоящего соглашения”.

Далі в такому ж дусі. Угоду 11 листопада 1938 р. підписали Мюллер і Берія. До речі, чомусь деякі євреї воліють не бачити цих могутніх “друзів єврейства і юдаїзму”, а призначають своїми ворогами українців, які на той час не мали навіть власної держави.

Документальне свідчення про колабораціонізм СРСР із фашистською Німеччиною міститься у великій (740 сторінок) книзі “Політичний словник” (за редакцією Г. Александрова, В. Гальянова і Н. Рубінштейна. Державне видавництво політичної літератури при РНК УРСР, 1940 р., стор. 404—405): “Товариш Сталін в своїй доповіді на XVIII з’їзді партії (березень 1939 р. — В. Ш.) викрив провокаційні замисли політиків Англії і Франції, які прагнули викликати війну між Радянським Союзом і Німеччиною. Товариш Сталін ще тоді поставив питання про можливість добросусідських відносин між СРСР і Німеччиною. Заява товариша Сталіна була належним чином сприйнята в Німеччині. За пропозицією Німеччини були початі радянсько-німецькі торгово-кредитні переговори. 19 серпня 1939 р. вони завершилися підписанням угоди, вигідної для обох сторін. Керуючись вказівкою товариша Сталіна про необхідність проводити політику миру, Радянський Уряд пішов назустріч бажанню, висловленому Німеччиною. В результаті переговорів, які мали місце в Москві між німецьким міністром закордонних справ Ріббентропом і товаришем Молотовим при участі товариша Сталіна, 23 серпня 1939 р. був підписаний договір про ненапад між СРСР і Німеччиною (сумнозвісний пакт Молотова-Ріббентропа — В. Ш.). Цей договір знаменував собою кінець ворожнечі обох країн, яка штучно викликала стараннями англо-французьких імперіалістів... 28 вересня 1939 р., в результаті переговорів між товаришем Молотовим і Ріббентропом при участі товариша Сталіна, був підписаний в Москві радянсько-німецький договір про дружбу і кордон між СРСР і Німеччиною... Угоди, підписані СРСР і Німеччиною в 1939 р., не тільки знаменують собою рішучий поворот в радянсько-німецьких взаємовідносинах. Вони є міжнародною подією величезного історичного значення”. У наведеній статті зі “Словника” скромно замовчується, що між

армії (командувач — комбриг Семен Кривошеїн).

Наслідки співпраці комуністичного сталінського і нацистського гітлерівського режимів світ оцінив у 1945 р., і вони стали найтрагічнішими за всю історію людства. Теперішній Європарламент дав об’єктивну оцінку більшовицько-нацистському співробітництву та поставив на один щабель злочини Гітлера і Сталіна.

Отже, **список колаборантів** із повним правом доповнюють Іспанія і Радянський Союз.

Якщо ж повернутися до справи колабораціонізму громадян (організації, партій), то зупинимося на порівнянні масштабів співпраці з німцями росіян і українців. Показову інформацію про співпрацю росіян з німцями подано в “Учительській газеті” за 19.09.89 р.: “Понад мільйон (! — В. Ш.) радянських громадян, зі зброєю в руках, воювало проти власного народу. На службу до Гітлера пішли: А. Власов, П. Краснов, А. Шкуро, П. Доманов, фон Паннвіц. Шість полків донського, кубанського, терського, сибірського козацтва загальною численністю понад 20 тис. осіб воювали в Югославії проти армії Тіто. Бригада Камінського, перетворена на 29-ту гренадерську дивізію СС, разом з Туркестанським легіоном брала участь у придушенні варшавського повстання (хто чув про російську 29-ту гренадерську дивізію СС? Зате у нашій вушці наполегливо затовкали спотворені відомості про дивізію СС “Галичина” — В. Ш.). Натомість, за оцінками істориків, кількість українців, що пішла на службу до Гітлера, не перевищувала 30 тис. осіб. Слід зауважити, що коли Власов та інші російські командири мільйонної армії воювали на боці Гітлера проти Сталіна, то українці йшли до німців з наміром отримати зброю, щоб боротися за Незалежну Україну. Хіба можна порівняти одну тисячу осіб і 30 тисяч? Хіба може зрівнятися масштабами вплив на світову історію пакту Молотова-Ріббентропа і невеличкого загону “Нахтігаль”?

Відома добровільна співпраця не лише росіян, а й французів, данців, норвежців, татар, білорусів та інших народів із німцями за умов окупації останніми їхніх країн. Вищеназваних російських та інших колаборантів після війни засудили і покарали, але Степан Бандера не попав під суд, хоча легально проживав у Європі. Це свідчить, що не було жодних підстав для судового переслідування лідера українського національно-визвольного руху за колабораціонізм.

Стимули до колабораціонізму на державному рівні були різні: ре-

ту цих народів. Тому не дивно, що народи Балтії сподівалися за допомогою Німеччини відновити свою державність і позбутися окупації катів, а українці, білоруси, татари, кавказькі народи — здобути нарешті власні національні держави.

Роже Гароді — французький політичний діяч, письменник, публіцист, філософ і один із теоретиків марксизму — у своїй книжці “Засади міфи ізраїльської політики” пише, що лідери єврейського народу також співпрацювали з нацистами, щоб створити незалежну Єврейську державу в Палестині, і гітлерівське керівництво прихильно поставилося до орієнтації сіоністських вождів. Головний нацистський теоретик Альфред Розенберг писав: “Сіонізм потрібно всіма силами підтримувати, аби щорік контингент німецьких євреїв перевозився до Палестини”.

Національна військова організація (НВО) у Палестині розробила “Основні принципи...”, що стосуються рішення єврейського питання в Європі і активної участі НВО у війні на боці Німеччини”:

“З виступів керівників німецької націонал-соціалістичної держави витікає, що радикальне рішення єврейського питання передбачає масову евакуацію євреїв з Європи (гасло “Європа, очищена від євреїв”). Остаточо вирішити єврейське питання і звільнити єврейський народ — така мета політичної діяльності й довгих років боротьби руху за звільнення Ізраїлю (Лехи) і його національної військової організації в Палестині.

НВО, знаючи про сприятливе ставлення уряду рейху до сіоністської діяльності в Німеччині і до сіоністських планів еміграції, вважає, що:

1) Може існувати спільність інтересів між запровадженням в Європі нового порядку згідно з німецькою концепцією і істинними сподіваннями єврейського народу, що знаходять своє втілення в Лехи.

2) Можлива співпраця між новою Німеччиною і оновленою єврейською нацією.

3) Створення єврейської історичної держави на національній і тоталітарній основі, пов’язаної договором з німецьким рейхом, може сприяти в майбутньому посиленню позицій Німеччини на Близькому Сході.

За умови, що німецький уряд визнає національні сподівання руху за свободу Ізраїлю (Лехи), Національна військова організація готова взяти участь у війні на боці Німеччини. Співпраця з рухом за звільнення Ізраїлю відповідала б останнім виступам канцлера ні-

мецького рейху, в яких пан Гітлер підкреслював, що будь-які операції і союзи допустимі з метою ізолювати і перемогти Англію”.

Очевидно, що Організація Українських Націоналістів, у якій першим пунктом Декалогу стояло “Здобути Українську Державу, або згинеш в боротьбі за Неї”, теж намагалася використати свій шанс і відновити державність. До того ж, воювати проти страшної більшовицької пошесті, яка принесла стільки лиха українському народові у 1939—1941 роках, було для них справою честі. Коли почалася німецько-радянська війна, В. Черчіль, перебуваючи на нараді командного складу британських військ у Єгипті, заявив так: “Я буду пильно слідити за політичними діями Гітлера в Україні. Якщо фюрер проголосить Україну незалежною, то західні союзники програтують війну, якщо ні — Велика Британія переможе” (газета “День”, 17 червня 2011). Однак ОУН з нацистами не підписувала жодних договорів чи пактів, не присягала на вірність, не просила милостині. Відомо, що батальйон “Нахтігаль”, який створили виключно для боротьби проти Москви за Суверенну Українську Державу, склав присягу на вірність українській державі, а не Німеччині. Як тільки Роман Шухевич зі своїм загonom увійшли у Львів, то відразу було виконано наказ Степана Бандери і 30 червня 1941 р. проголошено Акт відновлення незалежності України. Коли ж німецьке керівництво стало вимагати скасування Акту, в чому ОУН категорично відмовила, а потім почалися арешти керівників Організації (С. Бандеру заарештували 5 липня 1941 р.), то ОУН пішла в підпілля і розпочала боротьбу проти німецьких окупантів.

Трохи дивно, що і дотепер трактування колабораціонізму обертається тільки навколо співпраці з нацистами. Адже, якщо Європарламент визнав, що німецький нацизм і російський більшовизм — однаково злочинні тоталітарні режими, то співпрацю з Радянським Союзом теж треба визнавати за колабораціонізм. Після закінчення Другої світової війни колишні колаборанти з нацистами наввипередки кинулися колаборувати з комуністами і почали активно будувати соціалістичний табір. Миттєво створили проросійські уряди в Польщі, Угорщині, Болгарії, Румунії, Чехословаччині, Югославії і навіть у Німеччині. Таки колаборували з Радянським Союзом, а не насправді щось там спільно будували. Бо коли СРСР зайшов у економічну і політичну безвихідь, то вони негайно виійшли із соцтабору.

Отже, можемо зробити висновок, що лише українська нація — єдина з численно великих європейських народів — не колаборувала ні з нацистами, ні з більшовиками. Крайні сини українського народу в минулому столітті мали одну-єдину святу мету — здобути Українську Самостійну Соборну Державу: вони віддавали свої молоді життя, захищаючи УНР і ЗУНР; повстанці Холодного Яру запекло боролися проти комуністично-більшовицької орди під гаслом “Воля України або смерть!”; Організація Українських Націоналістів захищала рідний народ від ополчення; воїни “Карпатської Січі”, велику допомогу в створенні якої надала Організація Українських Націоналістів, мужньо боролися проти угорських окупантів, захищаючи Українську незалежну державу на Закарпатті — Карпатську Україну; Українська Повстанська Армія впродовж 10 років воювала проти німецьких і російських окупантів. Вони не йшли на компроміс і не тулилися до сильнішого, не йшли покійно на шибеницю й у газові камери — вони боролися. Вони були справжні лицарі, які здобули для нас Незалежну Україну!

Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

ХІБА «НЕРЕНТАБЕЛЬНЕ»?..

Шовихідних їду у свою рідну Авдіївку. Це всього 35 кілометрів від Чернігова, а навпрошки, луками, й того менше. У гарну погоду навіть видно бані давніх соборів міста. Розкішна природа на лівому березі Десни — півтори тисячі гектарів буйних придеснянських лук, озер, річок, лісів.

У селі батьківська хата, спадок від покійних тата й мами. Батькові яблуні, яким давно за півстоліття, родять і нині. Через дорогу живе батькова сестра, моя тітка Ніна, яка у 81 рік разом із дітьми та онуками (городянами) обробляє два городи, а ще є джерелом народного оптимізму й гумору.

Оптимістом нині бути непросто. Село змінюється, в ідилії впадати не доводиться. Ось і на нашому кутку — Зацеркв'янці — уже нема багатьох колишніх хазяїв. Їхні хати знесли або продали діти-городяни так званим дачникам. Дехто з них справді лише “дачтвує”, найдждаючи на вихідні, у кращому випадку — на ціле літо. Дехто, вийшовши в місті на пенсію чи у відставку, вже й побудувався на старих дворищах і став селянином. Крім того, влітку приїздить багато люду на відпочинок у ці благодатні краї.

Що ж, місця вистачить усім, земляки приймають заїжджих гостей, аби лише ті поводилися, як гості, цебто чемно. Та буває по-всякому. Один такий зальотний постріляв на лузі дядькових гусей. А то й гірше. Двоє отаких “гостей” застрілили на паші корову одного з селян. Хто знає, що значить для селянина корова, той зрозуміє, що це таке, хто не знає — не зрозуміє нічого. Кажуть, корову пристрелили на шашлики чи котлети в Київ. Стрільба ця завершилася нічим: чи то задобрили дядька (власника корови), чи залякали, але до криміналу не дійшло. Щоб завершити тему, додаю, що кілька тижнів тому розгулялися ще одні зальотні з

Юні авдіївці на святі села. Отже, воно житиме!

міста. З отих “крутих”, що не так давно торгували на базарі шкарпетками чи панчоходами, а тепер вдають із себе “бізнесменів”. Так-от, холоп такого “бізнесмена” сп'яну вистрелив у 20-річного студента, мого сусіда. Хоч і з пневматичного пістолета, але дві кулі влучили в шию, поруч із сонною артерією. Хлопця ледве врятували. Ось такі розваги...

Але життя триває: люди працюють, святкують, радіють і сумують... Розвалився колгосп? Та в кожного тепер вистачає власної землі, яку вони вчасно і завбачливо приватизували, як і частину лук. Правда, зараз, в очікуванні земельної реформи (точніше, продажу землі), селяни стривожені. Чи не станеться так, що скрізь виростуть шлагбауми і паркани? Що на наш чарівні й багаті придеснянські луки, в лісі й на береги водойм не ступиш ногою, не закинеш вудку, не збереш грибів чи ягід?

А найбільше турбот і розмов про соціальну сферу села. Дякувати Богові і людям, тут поки

що майже все збережено. Кілька останніх років скупчувалися хмари над місцевою восьмирічною школою, намагалися її закрити за програмою так званої “оптимізації”. Але люди її відстояли. У школі зараз 26 учнів. До того ж, у селі працює дитячий садок, і в ньому виховують аж 20 дітей, чого немає в деяких набагато більших селах. Наступного року у школу піде вже 6 першокласників. Нещодавно в селі народилося двоє діток, причому в одній родині це вже третя дитина. Так що село живе і житиме.

Головне для людей — збереження соціальних закладів, бо є сумний приклад деяких сіл. Сьогодні закривають школу, завтра — дитсадок, післязавтра — медпункт, і все, село поволі перетворюється на хутір, а той просто зникає.

І прикро, що в земляків щойно з'явилася нова проблема: в селі закривають пошту. Все та ж “оптимізація” і надувана економія. Це при тому, що цього року тут уже закрили ошадкасу (відділення Ошад-

банку), і всі роботи з оплати комунальних платежів перевели на пошту. А в селі на 300 дворів понад 300 електричних точок, приватних і в установах, стільки ж газових точок, 100 телефонних номерів — загалом понад 700 платіжних квитанцій щомісяця. Це на додачу до власне поштової роботи. А тут і передплата на газети і журнали (до речі, у селі є й передплатники “Слова Просвіти”), і доставка людям видань і кореспонденції. І нав'язаний пошти продаж галантерейних і господарських товарів — від зубної пасти до прального порошку. Це, врешті, виплата пенсій сотням пенсіонерів. І ось відділення зв'язку, яке є водночас поштою, ошадкасою, магазином і пенсійним фондом, виявляється, для села зайве. Могутнє поштове відомство, структура найбільшого в державі Міністерства транспорту і зв'язку (шість колишніх міністерств), не здатне утримувати приміщення пошти.

Сільська рада запропонувала цьому відомству прихистити пошту в своєму переповненому приміщенні. Тобто всі клопоти з оренди, опалення, освітлення у поштовиків відпадуть, бо не буде в них і самого приміщення. Що ж почула на цю пропозицію сільська рада від поштовиків? Усе одно пошту закриємо — така вказівка “згори”. Мовляв, курс на економію бюджету, боремося за рентабельність. Хоч, схоже, зекономити залишилося одне — півтори ставки поштовиків, аж 1200 гривень на двох.

Що тут додати? Мої земляки, українські селяни, які раптом стали “нерентабельними” у рідній державі в її 20-ту річницю, зараз у роздумах: що рентабельніше для держави — закрити пошту чи позбавитися такої влади з її “рентабельними” підрозділами?

ЗАКОНОПРОЕКТ «ПРО РИНОК ЗЕМЕЛЬ» ВРАХУЄ ВСІ ПРОПОЗИЦІЇ ГРОМАДСЬКОСТІ

В Україні триває широке громадське обговорення законопроекту “Про ринок земель”, за результатами якого будуть враховані всі пропозиції та зауваження. Про це йшлося днями на засіданні Комітету з економічних реформ під головуванням Президента України Віктора Януковича.

Як наголосив під час свого виступу міністр аграрної політики та продовольства України Микола Присяжнюк, завершення земельної реформи та введення ринку земель сільськогосподарського призначення — головна умова і фундамент усіх якісних змін в аграрному секторі країни. Вперше за багато років усі гілки влади в питаннях земельної реформи сконсолідували зусилля. “В ході дискусій з'ясувалося, що проти земельної реформи не існує обґрунтованих аргументів “по суті”. Навіть у наших політичних опонентів”, — підкреслив Микола Присяжнюк.

За словами міністра, триває всеукраїнська інформаційна кампанія з впровадження земельної реформи. На першому етапі було проведено широкомасштабне соціологічне дослідження щодо реформи серед мешканців сіл, фермерів та експертів в усіх регіонах України. “Результати показали, що загалом селяни за реформу. Є певні страхи, але вони, здебільшого, викликані суттєвим затягуванням із реалізацією реформи. Ті, хто прилаштувався до ситуації, уже не хочуть нових рухів”, — наголосив міністр.

Сьогодні проводиться широке громадське обговорення реформи, в якому беруть участь селяни, власники земельних паїв, фермери, а також керівники банківських установ та власники агрохолдингів. Також обговорення залучено міжнародні інституції (Світовий Банк, МВФ, ЄБРР) та засоби масової інформації. У Держземагентстві та його регіональних органах працюють “гарячі лінії” для оперативних відповідей на запитання громадян. Усі зауваження та пропозиції збираються, вивчаються і будуть враховані між першим і другим читанням законопроекту “Про ринок земель”.

Прес-служба Міністерства аграрної політики України

Віктор ТКАЧЕНКО,
кор. просвітянської газети “Сіверщина”,
м. Чернігів

СТАЛИ НА ЛОПАТИ

Відшумів 20-й ювілейний день народження нашої держави. Відзначали його, окрім офіційних заходів, по-різному: хто гучним застіллям, хто з шашликами, а багато українців копали картоплю, з якою вони сподіваються “безболісно” пережити зиму і, можливо, другу хвилю економічної кризи.

На жаль, у багатьох районах Чернігівщини з картоплею цього року скрутно. “Доші не тільки перенаситили ґрунт вологою, а й збили землю, — бідкається бабуся Раїса Кириї з Ічні, розвертаючи черговий куш. — Картоплі не вистачило повітря, а допомогти їй, розпушуючи міжряддя, вже не можна було. Бадилля занадто велике, розлоге — не влізти...”

За словами мешканця села Івангород Ічнянського району Віталія Болоховця, місцевого майстра, нині лопати чи вила застосовують переважно люди поважного віку, які, не поспішаючи, збирають урожай і турбуються про його якість, бо механічні засоби все-таки пошкоджують картоплю.

Щодо засобів для копання картоплі, то їх сила-силенна, і застосування залежить від досвіду, уяви, практичності та вміння місцевих майстрів. Розповідає Віталій Олексійович: “Збирають урожай і механічним способом: багато хто в селі має трактори і тракторці, а до них різноманітні пристрої. Найкращий — КТН, за допомогою якого картоплю витрушують на ріллі і її залишається лише зібрати. Застосовують і плуги та плужки, зокрема у вигляді “пір'я” чи лапи з решіткою, ручні та на мо-

тоблоках, які теж вивертають бульби назовні, але збирати їх уже важче, бо треба застосовувати спеціально зварені з міцного дроту “грабельки”, шукаючи урожай”.

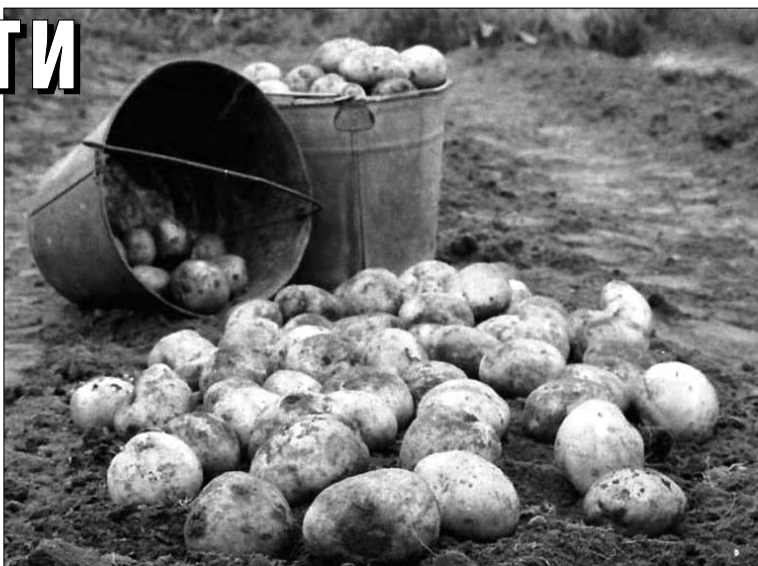
На заводську механізацію ціни “кусаються”, та люди воліють полегшити тяжку селянську працю і прискорити процес, тому купують ці пристрої. До речі, вони універсальні й використовуються також для розпулювання міжрядь і підгортання картоплі. Їхня вартість сягає 400 гривень.

“Застосовують у селах і “кінські сили”, — продовжує пан Віталій, — до них теж нині прилаштовують подібне “залізниччя”. Ми з дружиною вибираємо картоплю під трактор, який я сам змайстрував. А ось сіно косимо і гребемо, не повірите, “Волгою”, автомобілем, до якого чіпляю пристрої власного виробництва. За годину обробляємо понад 20 сотих”, — усміхається, згадуючи недавно сіножать і додає: “У селі довго ди-

увалися такому підходу до заготівлі сіна”.

Цікавліше ще одним актуальним питанням: “А скільки ж коштує найняти машинерію, щоб вибрати картоплю?” І мушу сказати, що розцінки, як кажуть, не дитячі. Вартість сотки така ж, як і за оранку, — від 16 до 20 гривень. А робота однієї вибиральниці коштуватиме не менше 100 гривень на день, плюс сніданок, обід та вечеря. Отож якщо порахувати всі витрати на вирощування головного для українців овоча, то виходить він “золотий”.

Збирання картоплі на фініші. А що ж на ринку? Нині по 4 гривні за кілограм правлять, та попити великого немає, а ось

бартер, який восени у селах популярний, хоч і зовсім не вигідний, є, як завжди. Кілограм картоплі міняють на кілограм кавунів, за кілограм цибулі — півтора-два картоплі, а за перець, помідори — по два кілограми бульб. А купують спритники нашу картоплю по гривні тридцять за кілограм. Але коли міняйл побільшає, картопля стане ціннішою. Переважна більшість таких “бізнесменів” приїздять із Донецької області.

Зоя ШАЛІВСЬКА,
заступник голови Конотопської
міськрайонної організації
“Просвіта”, член НСЖУ

Світлого тижня тисячі людей, долаючи чималі відстані, поспішали в ті села, де колись жили. Відвідати за давнім звичаєм могилки рідних, побачитись із родичами, колишніми сусідами. Нелегкими, через сумні спогади, були відвідини села Степківки, що на Миколаївщині, в нашій 88-річній мамі. Українка з Холмщини, свого часу вона разом із рідними змушена була покинути прабатьківське обійстя в селі Славетин Замостівського повіту Люблінського воєводства і переїхати сюди.

Квітами й теплими усмішками зустрічали в місцевій школі нашу родину, з якою вже кілька років листуються юні краєзнавці. Досліджуючи історію села, школярі звернули увагу, що одну з сільських вулиць степківці здавна називають Польським хутором. Там нелегко обживалися викинуті з родинних гнізд українці Холмщини. 66 років тому до Степківки та навколишніх сіл Первомайського району тоді Одеської області прибуло з Польщі кілька великих родин: Бігунці, Морокішки, Романюки, Свистуни, Козаки, Лоні та інші. Вдалося встановити 31 особу.

Невтомні дослідники під керівництвом учительки Лариси Пилипівни Короп вивчали наукову історичну літературу, архівні матеріали, листувалися з нащадками депортованих родин, зокрема й з нашою. Тож шкільний музей поповнився унікальними фотографіями, документами, спогадами. А юні історики посіли перше місце в обласному конкурсі творчих робіт з історичного краєзнавства.

У просторій актовій залі зібралися вчителі, школярі, щоб послухати розповідь літньої пані Ольги Морокішко. Її родині довелося пережити два переселення. У роки Першої світової війни за наказом царського уряду більшість українського населення з Холмщини та Підляшшя примусово виселили вглиб Росії, де на той час проживав 1 мільйон українського народу. Сім'ї з нашого роду, покинувши рідні домівки з нажитим майном, змушені були обживатися в Харківській та Катеринославській губерніях. Подальші трагічні події в Росії (громадянська війна, голод, розруха) та й туга за рідною землею спонукали родину повернутися на Холмщину, знову покинувши все нажите. Наслідком депортації стало розпорощення членів родини, втрата зв'язку між рідними. Тільки через 35 років знайшов у Харкові мій дід Іван Морокішко свою рідну сестру Софію. Доля ж його вітчима, якого хворого на тиф зняли з потяга дорогою до Польщі, невідома. На Холмщині на місці покинутих господарств вигнанці побачили лише згарища. Ось така маловідома сторінка з трагічної книги життя західної гілки української нації.

Тож коли повернулися, довелося починати все спочатку. Працелюбні, кмітливі родини посту-

пово відновлювали господарства, народжували дітей. Із поляками-односельцями жили мирно. Молодь разом розважалася, брали один одного за кумів, запрошували на православні та католицькі свята. Хрещеною стала і моя бабуся Катерина для маленької Яни з польської родини Івана та Стефи Рибаків. Моя мама і її брат-близнюк Микола були ровесниками Яни. Тож коли Стефа працювала в полі, Яну доглядала і годувала грудьми Катерина. “Кумо Стефо, не хвилюйтесь — де двоє моїх дітей, там і ваше”, — заспокоювала вона свою подругу.

Але польська панівна верхівка, що здавна плекала ідею оплячення українців, створення моноетнічної держави, посилювала тиск на місцеве українство.

ванки, дотримувалися українських звичаїв. 18 березня 1943 року о восьмій годині ранку польські банди оточили село, виганяли українців на вулицю, розстрілювали їх, а будинки підпалювали. Рідна сестра моєї матері з двома дітьми — дванадцятирічним Зеновієм та восьмимісячною Надійкою сховалися у схроні під клунею, де часто змушені були переховуватись від бандитів. Чоловіка ж умовила тікати з села. Не багатьом пощастило тоді врятуватись. А коли повернулися — застали жахливу картину. Дерев'яну церкву, де заховалася вчителька зі своїми учнями, було спалено. Тітку ж мою з дітьми знайшли мертвою. Мабуть, задохнулись від диму. Згоріла живцем у хаті і тіточина свекруха, бо

ночувала і моя мама, рятуючись від нічних розбоїв. “Тільки через мій труп зайдуть у хату бандити”, — заспокоював сусід, коли її, тремтячу від страху, ховала в своєму ліжку стара полячка, слізливо молячись польською. Широ співчуваючи горю українки, в якій зник єдиний син, сусідка-полячка повідомила, де шукати труп хлопця, якого убили польські бандити. Її одинак теж загинув в Освенцимі. Так біда єднала православних і католиків.

За маминими спогадами, українські родини і їхня зокрема всіляко допомагали радянським солдатам, які тікали з розташованого неподалік табору військовополонених. Переховували, давали одяг, харчі, лікували хворих і поранених. У село часто навіду-

лягали на їхньому переїзді до СРСР. Не маючи надії на покращання свого становища, українські родини 1944 р. змушені були покинути свої оселі, майно, могили рідних. Тих, хто не погоджувався на переїзд, вивозили примусово. Майно, худобу вантажили на військові машини. Їхали кілька тижнів у товарних вагонах. Була люта зима. Не вистачало залізничного транспорту, тисячі змучених, розгублених людей на залізничних станціях тижнями чекали вагонів, страждаючи від холоду, хвороб. Особливо потерпали родини з дітьми. Крім того, вагони з майном переселенців не охороняли, тому вони часто ставали легкою здобиччю злодіїв. Так, на станції Кам'яний Міст злодійський напад було вчинено на вагон, у якому перебувала мамина родина. Важкі випробування чекали на переселенців і в тих місцях, куди їх привозили. Це були степові села Одеської, Миколаївської, Запорізької, Херсонської областей. Переселених (а їх вивезли майже 500 тисяч) обіцяли розмістити згідно з їхнім бажанням у колгоспному господарстві або наділити землею (не більше 15 га на одне господарство) для ведення одноосібного господарства, надати їм матеріальну допомогу. Та влада не поспішала виконувати обіцяне. Для переселених катастрофічно не вистачало житла. Велика дідова родина отримала стару хату під солом'яною стріхою. Родичам, родині Бігунців, дали хату розкуркулених, у яку невдовзі повернувся господар. Тож вони змушені були винаймати помешкання, кілька разів змінюючи місце проживання, поки далеко за селом, в степу, не отримали ділянку землі для будівництва.

Нелегко було переселенцям, які споконвічно господарювали на власній землі, почати нове життя в атмосфері сталінського терору, злиднів колгоспного села 50-х. Із 300 призваних на фронт степківців полягало 175, в деяких родинях — всі чоловіки. Тож усю важку працю виконували жінки і підлітки. Коровами орали лани, вручну засівали. Переселенським родинам зразу ж запропонували вступити в колгосп, про обіцяну можливість ведення власного господарства не згадували. А чому дозволили вивезти з Польщі худобу, зрозуміли після переїзду: її примусово забрали в колгосп. Незвична до колгоспного догляду, худоба незабаром пропала. Місцеві комуністи, пам'ятаючи практику розкуркулення 30-х, отримали нову поживу. Переселенські родини важко працювали в колгоспі за “палички” трудоднів, були залакани, не знали законів. Тому їх підло обдурювали. Вже пізніше, оформляючи пенсію, мама не знайшла жодних документів, що підтверджували її працю в колгоспі.

Місцеві чиновники часто приходили вночі, стукали у двері, лякали арештом, судом, погрожували відправити до “білих ведмедів”. Таким чином вони змушували підписуватися на облігації. Важко переживала родина і те, що не було звістки від молодшого сина, який добровільно вступив до радянського війська ще в Польщі. Уже пізніше, після довгих клопотань, дізналися, що похований їхній Микола в далекому Потсдамі. Не вся переселенська молодь, особливо старшого віку, змогла продовжити здобувати освіту, адже все треба

ВОНИ ВТРАТИЛИ ДІМ

Ще вдома з подругами
(у центрі Ольга Морокішко, ліворуч полячка Яна)

Українських шкіл не було, і русини (так називали українців поляки) змушені були навчатись у польських, де терпіли приниження. Переслідувалася православна віра. Вчителі-поляки заводили українських школярів до костелів, де їх окатоличували. Наругу чинили навіть над померлими українцями: на цвинтарях ксьондзи наворачали до католицького небіжчиків. Усе це викликало спротив. Сотні українців кинули до в'язниць.

Із початком Другої світової війни життя українців у Польщі стало зовсім нестерпним. Удень у села вдиралися німці, грабували населення, обкладали непомерними податками, влаштовували облави на молодь для вивезення в Німеччину. Та справжній жах починався вночі. озброєні польські банди чинили проти українців нещадний терор. Із настанням сутінку українські родини ховались у стайнях, на горіщах, у льохах, скиртах соломи. Та то був ненадійний прихисток. В один із таких нападів (а “чекали” бандитів зоночі) вони повалили мою вагітну тітку і здерли з неї чоботи. Не зумівши збити замок зі стайні, бандит вигнав босоніж мою матір на сніг і почав кидати сокиру біля її босих ступнів. “Ми знищимо українців у селах, і вони стануть наші”, — так говорили поляки. І знищували... Криваве побоїще вчинили польські бандити в селі Бересть Грубешівського повіту. Українців у ньому була більшість. Вони попри переслідування зберегли свою мову, носили виши-

була хвора і не вставала з ліжка. По всьому селу лежали трупи, яких нікому було ховати. Дізнавшись про смерть рідних, моя мама вирішила йти 20 км до того села, щоб їх поховати. Та вже майже біля нього її зупинили двоє чоловіків у німецькій формі й почали вимагати документи. Коли побачили український паспорт, люто лаючись польською, топтали його ногами. Мама

валися німці, тому ризик був великий. Боячись доносів, вдавлялися до хитрощів. Імітували напад: розбивали шибки, а потім заявляли в жандармерію, що їх пограбували. Заразившись від полонених, яких кожна родина переховувала по черзі, село перехворіло на тиф. На жаль, не всім пощастило одужати... Втікачі з таборів часто на свята розважались із сільською молоддю, разом співали українських пісень, оскільки багато з них були з України.

Десятиліттями тема жахливої трагедії українського населення Холмщини замовчувалася. Зав-

Ольга Іванівна (в центрі) серед учителів Степківської школи

зрозуміла, що то були переодягнені в німецьку форму бандити. Вони наказали їй бігти, не оглядаючись. Бігла шосили, шомиті чекаючи пострілів. Та Бог її порятував, хоч на все життя отримала важку хворобу серця.

Жорстокий конфлікт на місцях українсько-польських землях свідомо провокували німці. Українців виганяли зі своїх сіл і примусово поселяли на польських господарствах. Так сталося з родинами трьох дядьків моєї матері Бігунців Миколи Михайловича, Миколи Кириловича та Володимира Кириловича, яких було жорстоко вбито в селі Броніславка. Українці ставали жертвами помсти німців за дії радянськими партизан. Після вбивства ними німецького жандарма есеівці ледь не до смерті забили його діда. Але слід зауважити, що поляки-односельці часто переховували українські родини. Не раз у своєї подружки, полячки Яни,

жди широко дивувалися співрозмовники розповідям мами про вбивство в Польщі в роки війни наших сімох близьких родичів. Уточнювали, перепитували, чи не від рук німців вони загинули. Про жорстоке переслідування українців, врешті-решт, вигнання їх із прабатьківських земель стали обережно згадувати історики лише тоді, коли Польща вперто й послідовно підраховувала кількість своїх жертв від загострення польсько-українського протистояння в роки Другої світової війни, не вдаючись у “подробити”, як кажуть, хто нападав, а хто відстрілювався. Ми ж своїх жертв ніколи ретельно і не рахували. Правдиву кількість загиблих українців чи то від Голодомору, чи в роки Другої світової приховано за виразами: близько, орієнтовно, понад, більш як.

Радянські військові не захистили українців від безчинства польських бандитів, а лише напо-

було починати з “нуля”. Тож для більшості переселених вона обмежилась знаннями, отриманими в Польщі.

Із великою вдячністю завжди згадує мама, як приязно зустріли переселенців місцеві селяни, нагодували гарячим борщем, допомагали пристосовуватися до нових умов. Прибулих вразила жаклива повоєнна бідність, голодні, виснажені вдови з малими дітьми. Тож допомагали сусідам привезеними з Польщі харчами. Для багатьох дітей у Степківці холмщаки стали хрещеними батьками. Ще й досі мама листується зі своїми колишніми сусідами.

Не всі переселенці змогли прижитися на нових землях. Нестатки, незвичні природні умови, туга за рідними лісистими краями спонукала їх на переїзд ближче до батьківщини, плакаючи надію згодом повернутися на землю своїх предків. Покинувши все майно, яке вдалося забрати при переселенні з Польщі в село Кримка Первомайського району тоді Одеської області, дядько моєї мами Василь упряг у саморобний візок корову і з дружиною і трьома дітьми рушив на захід. Йшли кілька тижнів, поки дісталися Івано-Франківщини.

Влада не дозволяла покидати місця переселення. Кілька днів тримала міліція на дорозі серед степу переселенські родини з холмського села Седнів, які на возах покидали чужину. Мій дід за кілька кілометрів носив їжу і воду землякам. Ніякі погрози і залякування не похитнули їхнього рішення, і сеснівці продовжили свій шлях.

Туга за рідними обійстями на Холмщині, які зразу ж заселили поляки, не покидає вигнанців і досі. Згадують красень Холм, який заснував Данило Галицький, пам'ятають, як п'яно пахли липи, посаджені ще їхніми дідами, які солодкі були черешні в молодому садку. Ще й зараз, згадуючи якісь події, звичаї, святкування, мама зауважує: “А в нас удома...” Декому вдалося побувати в рідних краях. Особливо боляче вразили поруйновані кладовища, розбиті надгробки. Пекучим болем пронизані рядки з вірша, написані депортованою українкою:

*Уже зима, скрізь вітер
свище, не тільки вітер,
а й журба.
Своє покинув, а чужого душа
і серце не прийма.
Таке приниження терпіли,
так тяжко жилося
батькам,
Хоча піввіку тут прожила,
душа і помисли всі там.
Там, де все таке прекрасне:
синє небо, сонце ясне,
Трава, немов зеленій шовк,
де птаці спів
різноголосий,
Де вранці рясні, чисті роси,
Де кожна стежка,
кожний яр тобою
стоптані весною...*

Отак свавільне рішення керівництва СРСР та Польщі стало трагедією для сотень тисяч переселених українців. Дедалі менше залишається людей, які пам'ятають ті події, роз'їхались їхні нащадки. А на сільському цвинтарі, під пронизливими степовими вітрами знайшли вічний спочинок холмщаки — вигнанці зі своїх прабабківських земель, що не ополаячилися, стали на захист рідної мови, віри, батьківських звичаїв. Такої б непокірної вдачі нинішньому поколінню...

ФЕСТИВАЛЬ НА ЛИСОНІ — ВЕРШИНІ УКРАЇНСЬКОЇ ЗВИТЯГИ

Тетяна БІДЗІЛЯ,
м. Бережани,
Тернопільська обл.

На славній горі Лисоні, яку по праву називають Олімпом національного духу, відбувся 6-й Регіональний фестиваль стрілецької та повстанської пісні “Дзвони Лисоні”.

Право на підняття національного прапора надано почесному гостю фестивалю, сину Героя України, легендарного командира УПА Романа Шухевича — Юрію Шухевичу. Священики

різних конфесій відслужили Молебень Пам'яті Українських Січових Стрільців, які 95 років тому, у серпні-вересні 1916 р., вели запеклі бої з російськими військами. Тут героїською смертю полягло понад сто стрільців. Чимало поранених потрапило до ворожого полону.

У вітальному слові голова Тернопільської обласної ради Олексій Кайда відзначив: “Це не просто сторінка історії, а сторінка нашої звитяги, це символ нескореності нації, історія, яку не можна переписати, бо вона — жива. Самопосвята борців є взірцем для нас

у справі захисту й розбудови Української Держави... Тож будьмо пильними! Боротьба триває!”

Палкими були промови й народного депутата України, голови Союзу Українок Лілії Григорович, яка зазначила, що цюгорічний фестиваль відбувається за підтримки голови політради партії “Наша Україна” Валентина Наливайченка, представників Бережанської міської й районної влади. На Лисоні силами громадськості зведено величний пам'ятник і каплицю, посадили калинову алею.

Перед гостями, серед яких були члени

Братства ОУН-УПА “Лисоня” на чолі з головою Братства Орестом Гумнюком, на сцені біля Меморіалу полеглим Українським Січовим Стрільцям виступили творчі колективи та виконавці з кількох областей — Тернопільської, Львівської, Волинської, Івано-Франківської, Рівненської, лауреати попередніх фестивалів, учасники “Оркестри волі” з Тернополя, співаки зі Львова — Остап Стахів, Софія Федина, хор “Сурма” з Рогатинщини, гурт “Співайте, козаки” із Бібрки та інші.

На виставках-продажах можна було придбати сувеніри, вишиванки, посмакувати козацьким кулешем, поспілкуватися з представниками видавництва “Літопис УПА” придбати патріотичну літературу інших видавництв. Діяла виставка українських бойових нагород 1914—1952 років, відбулося спецпогашення листівки, випущеної до 200-ліття Маркіяна Шашкевича та 95-ліття боїв на Лисоні. До речі, група бережанців здійснила похід у рамках проекту “Вершини нашої звитяги” уздовж Золотої Липи — річки, оспіваної відважними Січовими Стрільцями. На Лисоню з Підлисецької гори Білої патріоти принесли землю з батьківщини Будителя Галичини.

Юні пластуни-табірники — учні шкіл району підтримували стрілецьку ватру, вогонь якої повезли в усі населені пункти району. У рамках акції “Підтримай вогонь Лисоні” стрілецькі ватри запалали на багатьох вершинах Бережанського краю.

КОРОСТЕНЬ ЗАПРОШУЄ

15 жовтня 2011 року в місті Коростень Житомирської області відбудеться П'яте Всеукраїнське літературно-мистецьке свято “Просто на Покрову”.

Напередодні Покрови Коростенщина скликає до себе учасників щорічного Всеукраїнського літературно-мистецького фестивалю “Просто на Покрову”. Ця земля надзвичайно щедра на таланти. Вона виплекала відомих письменників Петра Клименка, Віктора Кордуна, Василя Юхимовича, Міху Козимиренка, Володимира Пригорницького, Петра й Миколу Сингаївських, Віктора Васильчука, Галину Цепкову, Василя Головецького, Валерія Нечипоренка, композиторів Анатолія Білошицького, Василя Іванченка, Руслана Квінту, художників Трегубових.

Усі вони так чи інакше гуртувалися і гуртуються довкола літературно-мистецького об'єднання “Древлянка”, яке вже понад 20 років очолює головний редактор газети “Вечірній Коростень”, письменник, заслужений журналіст України Віктор Васильчук, який щиро опікується цим осіннім літературно-мистецьким святом та музеєм-садибою поета і журналіста, заслуженого діяча мистецтв України Василя Юхимовича.

За словами ініціатора свята Віктора Васильчука, по-доброму і щедро сприяють йому в цьому районі адміністрація і райрада на чолі з Володимиром Нагорняком і Віктором Кутішенком.

15 жовтня велика літературна світлиця районного будинку культури чекає гостей із Коростенщини і Києва, Львова і Чернігова, Харкова і Севастополя, Малина і Житомира, Вінниці, Лугин і Брусилів. Гості з самого ранку відвідають музей-садибу Василя Юхимовича, ідейного натхненника літературного свята на Коростенщині, місце, де загинув князь Ігор, краєзнавчий музей, об'єкт “Скеля”.

Оргкомітет свята “Просто на Покрову” 15 жовтня 2011 року чекає гостей у Коростені о 10-й годині. Збір біля районного будинку культури.

Оргкомітет

ЧИ ПОТРІБНІ ЗАРОБІТЧАНАМ ПАМ'ЯТНИКИ?

Маріанна СОРОНЕВИЧ,
головний редактор
Української газети
в Італії

До розмаїття монументалізму в Україні нещодавно додався ще й пам'ятник українцям, які мігрували за кордон: у гірському селі Колочава Міжгірського району Закарпаття відкрито перший в Україні пам'ятник заробітчанам. Ще один заплановано встановити у Зарваніці Теребовлянського району Тернопільської області.

Переглядаю репортаж із відкриття меморіалу. Скульптурна композиція відтворює драматичний момент прощання вагітної жінки та дітей із батьком, що вирушає у світ. Та ще драматичнішим є відео села та селян-учасників урочистостей. Коментарі дають заробітчани зі стажем; літні матері, що бачать своїх дітей двічі на рік; українські селянки, пенсії яких ледь сягає прожиткового мінімуму. Згадують полеглих у по-

шуку щастя. “Лише двадцять відсотків дітей у селі виховують батько і мати”, — констатує коментатор.

ЗМІ систематично повідомляють громадськість про встановлення монументів у різних кутках України. Часто новітні герої із висоти зведених постаментів споглядають зруйновані дороги, облуплені будинки й темні вулиці...

Не за таку Україну вони боролися! Як на мене, кращим увічненням їхніх ідей був би економічний ріст держави.

Українська газета в Італії запропонувала висловитися безпосереднім героям — заробітчанам четвертої хвили. На сайті www.gazetaukrainska.com було проведено опитування: “В Україні плануються встановлення вже другого пам'ятника заробітчанам. Як ви до цього ставитесь?” Із 374 респондентів 72,7 % вважає їх пам'ятниками ганьби

4,8 % респондентів; відповідь “Інший варіант” обрало 5,3 % читачів газети.

У коментарях до теми хтось згадує Дублін, де на березі річки в центрі міста стоїть корабель — на кшталт тих, на яких ірландці пливли до Америки під час картопляного голоду. Інші посилюються на історичну правду. Та більшість із тих, хто скуштував заробітчанацького хліба, вважає цю ідею безглуздою, критикує владу, вимагає робочих місць і соціального захисту в Україні, пропонує зібрати кошти на пам'ятник українським можновладцям.

Ризикуючи стати об'єктом нападів із боку прихильників новітнього монументалізму, вбачаю зміст, допоки в Україні руйнуються сім'ї та сиротіють діти через міграцію одного чи обох батьків, у тому, аби скеровувати кошти на створення хоча б ОДНОГО робочого місця, на зміцнення хоча б ОДНІЄЇ дитини, яка росте, оточена любов'ю обох батьків.

ЛЕНІН УСЕ-ТАКИ ДОРОЖЧИЙ...

Світлана ОРЕЛ,
м. Кіровоград

Сесія Ленінської районної у місті Кіровограді ради більшістю голосів відмовилася підтримати депутатський запит свободівця Ігоря Бур'янова про перейменування Ленінського району на Шевченківський. Власне, депутати райради повинні були не перейменувати район, а лише скерувати відповідний запит до Кіровоградської міської ради, в компетенції якої розв'язання подібних питань. Але депутати від найбільшої фракції Партії регіонів на чолі з головою ради Валерієм Заботкіним вирішили не давати ходу цій ініціативі.

— Ідея перейменувати район, який до цього часу носить ім'я одіозного більшовицького керівника, — розповідає Ігор Бур'янов, — серед громадськості міста визріла у конкретну позицію ще 22 травня 2011 року під час відзначення 150-річчя переполовання в Україні Тараса Шевченка. Питання розглядалося у всіх постійних комісіях ради, й активно ніхто не заперечував проти перейменування, окрім комуністів. На сесії мою пропозицію підтримали лише дев'ятеро колег із фракції БЮТ—“Батьківщина”, були проти або зовсім не голосували депутати від Партії регіонів, КПУ, “Солідарності жінок України”, і, що найприкріше, від “Фронту змін” А. Яценюка.

Голова районної ради регіонал Валерій Заботкін у своїй фінальній репліці так прокоментував ситуацію: “Ми всі шануємо і поважаємо Тараса Григоровича, але...” Але Ленін усе-таки дорожчий?..

“Патріотизм — це не тільки для себе,
а коли відповідально й чесно робиш
свою маленьку справу”.

СОФІЯ ФЕДИНА: «НАЙГОЛОВНІШЕ — ЗАГЛИБИТИСЬ У САМОГО СЕБЕ»

Нещодавно в одному з інтерв'ю український економіст Богдан Гаврилишин висловив мудру і правдиву тезу: “Стає очевидно, що наявні економічні й політичні сили себе пережили. Вони спотворені. Уся надія на молоді генерації”.

Одразу виникає запитання: чи є такі люди серед молоді? Одна з них — Софія ФЕДИНА. Співачка. Від 2000 року творчо співпрацює з народною артисткою України Марією Байко. Має в своєму репертуарі альбом колядок “Іде зіезда чудна”, альбом повстанських пісень “Буде нам з тобою що згадати”. Дипломант і лауреат кількох десятків фестивалів, науковець, кандидат політичних наук. Закінчила факультет міжнародних відносин ЛНУ імені Івана Франка, отримавши диплом магістра з відзнакою. Спеціалізація — міжнародні відносини та дипломатична служба. Нині — викладач ФМВ ЛНУ імені Івана Франка.

Вона — громадська діячка, учасниця різноманітних міжнародних конференцій, досконало володіє англійською та польською мовами, на високому рівні — німецькою, на середньому — японською, а ще вивчає французьку.

Софія Федина — экс-віце-президент Львівського регіонального представництва Європейського молодіжного парламенту — Україна. 2005 року стала єдиною учасницею від України на найбільшому у світі міжнародному форумі мистецтв в Единбурзі (Шотландія) — фестивалі “Фриндж”.

Вона завжди переконує своїх співрозмовників і читачів: “Головне — вірити у власні сили і не боятися йти до своєї мети. Якщо бути впевненим у своєму успіху і крок за кроком наблизитися до здійснення мети, — усе збудеться”.

— Чи наші медіа ангажовані ідеєю України? Знаєте такі?

— Українська ідея переважно відсутня в наших ЗМІ: чим далі на схід, тим більше. На жаль, коли журналіст займає проукраїнську позицію, на нього починають дивитися з погордою, зневагою і казати, як він сміє це робити. З іншого боку, журналісту протидіють.

Знаю із власного досвіду: найбільше потрібно пропагувати українську ідентичність. Та є люди, а серед них і чиновники, яких не цікавить виховання громадян. А п'ятій колоні вигідно, щоб люди не думали про національну ідею, про розвиток своєї мови й дослухалися до того, що їм нав'язують “зверху”.

Щодо конкретних видань, то, вважаю, що ідеєю України живе газета “День”, журнал “Український тижень”, Інтернет-видання “Українська правда”, ще декілька Інтернет-джерел.

— Чи погоджуєтесь з думкою Павла Загребельного: “Ми — трагічні люди. Живемо серед цинічних політиків, у цинічну епоху, у цинічному світі. І коли наші діти народжуються у цьому суспільному цинізмі, — що їм зостанеться? Бути циніками, інакше їх цей проклятий світ не сприйматиме і не прийме”. Чи слухна ця заувага класика української літератури?

— За такого підходу до справи вже й не варто боротися, бо України тоді нема, та й взагалі, — не варто бути собою. Бо ти тоді нікому не потрібен: ні собі, ні людям, ні Україні. Але ж Україна боролася. Може, не все так ідеально було. Але сьогодні маємо свою державу. І її треба розбудувати. Загляньмо в не таку вже й давно історію: УПА, не маючи держави, не маючи надії, боролася.

— Софіє, Ви талановита співачка, національно-ангажована людина. Як Вам це вдалося?

— Як вдалося — не знаю. Може, тому, що мама мене назвала Софією, або я — продовження попередніх поколінь.

— А звідки Ви?

— Львів'янка. Тато — із Золочівського району, мама — з Харківщини.

— Схід і захід — разом?

— Поєднався схід і захід у Львові. Власне, коріння моєї родини визначило те, якою я є. Мій дід — Павло Чаговець із козацького роду. До речі, навіть за Богдана Хмельницького був курінь Чагівців. Значна частина родичів з маминого боку загинула під час Голодомору. Українське у нас завжди було пріоритетним, незважаючи ні на що.

А коли мій дід вмирав (уже за незалежної України), і ми його спитали: “Що Вам хочеться найбільше?”, він відповідав: “Хочу, щоб Україна була незалежною!”.

— Та ж була вже!

— Державна незалежність — це дороговказ і треба йти далі. А щодо татової родини... Мій дід був священиком, і тата через те звільняли з роботи, переслідували. Усе робилося для того, щоб батьки виїхали зі Львова.

— А як Ви потрапили на телебачення? Адже Ваші передачі розумні, виважені, і Вам мав би писатися Львів за ту відданість своїй державі.

— Запросив мене на телебачення Ярослав Фейло і запропонував розпочати авторський проект — політично-аналітичну програму “Погляд з Високого Замку”.

— Чув, що Вас досить швидко “попросили” з телебачення. Чому?

— Моя позиція їх не влаштувала.

— Яка?

— Я відмовлялася виконувати вказівки. Наприклад, мені не можна було згадувати прізвище Степана Бандери, Романа Шухевича, хвалити УПА, а навпаки — мала прославляти Велику Вітчизняну війну, з чим я не погоджувалася.

Особливо мене намагалися “приструнити” після зміни влади. Уявіть собі: для передачі в прямому ефірі мені необхідно було за два тижні подавати детальний сценарій, розписуючи в ньому навіть репліки! А в результаті під час виборів ефір передали своїй людині. І хоч я мала

контракт на рік, мене змусили піти з телебачення.

А в моїй передачі взяло участь понад 300 молодих людей, які отримували в прямому ефірі унікальну можливість висловити свою думку та поставити незручні запитання політикам.

— Чи маєте лад в душі?

— Не завжди.

— Чому?

— З одного боку, лад у душі є, бо займаюся улюбленою справою. З іншого — його нема, бо намагаєшся зробити за хвилину значно більше, ніж це вдається. І ще одна причина: хочеться більше змін. Тому треба гуртувати навколо людей.

— Які книги читаєте?

— Передусім — отця Дмитра Блажейовського “Мої рефлексії щодо минувшини, теперішності і будучини українського народу”. Дуже гостра книга. Багато хто на нього образився. А Блажейовський лише зіставляє факти з історії. Подає причини втрат. Ми, звичайно, списуємо їх і на ліню, і на безвідповідальність, і на перевагу персональних амбіцій над національною ідеєю... Окрім того, книги з міжнародних відносин та міжнародного миру, бо це моя робота. Остання з книг — “Інформаційні війни”.

Мама навчила мене читати в три роки. Я читала все, що бачила. Найбільшим покаранням для мене була заборона читати. У нас удома, у бабці в Ужгороді, в татовій майстерні — книги всюди. Найулюбленіша книга — “Кобзар” Т. Шевченка.

— Юрій Мушкетик вважає, що світ дедалі більше “освінячується”. Тож запитуйте: “До кого звернутися, кому пожалітися, у кого просити допомоги?” Як, на Вашу думку, у кого?

— З одного боку, у церкви. Зустрічала багато священиків на

своєму шляху, які рятують душі. Зокрема мій прадід, Павло Швидкий, який десять років відсидів із Йосипом Сліпим. Але це був священик від Бога, який приймав усіх, хто потребував розради, слова, який міг вказати шлях.

Таким є діячон у Вірменській церкві у Львові. Дав урок неупередженості щодо інших людей, інших національностей. Отець Володимир із Трускавця, з церкви Покрови Пресвятої Богородиці. Багато є таких священиків, зокрема на фестивалі “Велика коляда”. Хоча, звичайно, і серед них є певні особи, які дискредитують себе і церкву. Трапляється. І за таких умов найголовніше — заглиблення в самого себе. А Бог зверху усе бачить.

— Ви — за сильну президентську владу чи за президентсько-парламентську республіку?

— Мені найбільше імponує модель керівництва Віктора Ющенка — ліберальна, виважена й неконфліктна. Але наша дер-

жава, наш народ виявилися до того не готовими. І тому поки що потрібна сильна президентська влада.

— Чи сформульована нині в Україні національна ідея?

— На жаль, ні. 2006 року в Коблево під патронатом президента проводився форум, на якому йшлося про національну ідею. Було кілька тисяч молоді. У моїй групі, де були представники Луганська, Донецька, Запоріжжя, Львова, ми оперлися на Шевченкове кредо: “В своїй хаті — своя правда, і сила, і воля”, єдність, право, віра, доля. Головне, щоб кожен усвідомлював, що його особиста хата розширена до величини України. А про свою хату кожен повинен подбати.

— Як зробиши так, щоб масова культура в Україні бодай трохи дбала про українське?

— На мою думку, масова культура в Україні — це ворожий елемент. Поки що.

— Хто для Вас в Україні є моральним авторитетом?

— Владика Гузар, який відійшов від посади, давши дорогу Святославу Шевчуку, надзвичайно потужній молодій особистості. Сам Святослав Шевчук, Віктор Ющенко, Євген Сверстюк, Ліна Костенко. Моя мама працювала в Музеї у Кременці. Якось у вихідний її викликали на роботу, бо приїхала поважна пані, щоб ознайомитися з місцевістю. Згодом розповіді моєї мами під час екскурсії для цієї пані і її чоловіка лягли певною мірою в зміст “Берестечка”. То була Ліна Костенко.

— Як стати тим, ким стали Ви, молода львів'янка 27-ми років?

— Любов до Батьківщини є всередині, батьки допомагали їй рости разом зі мною. Багато хто викривлено розуміє слово “патріотизм”. Часто на цій темі спекулюють. Говорити пафосні фрази — це не патріотизм.

Патріотизм — це коли ти своїми діями не шкодиш рідній державі і рідному народові, коли ти працюєш не тільки для себе, а коли відповідально й чесно робиш свою маленьку справу.

Народна артистка Марія Байко з своєю ученицею Софією Фединою

Спілкувався
Богдан ЗАЛІЗНЯК

***

Ув однім човні з тобою
В нашій рідній стороні
Навпіл з радістю й журбою
Пропливаєм наші дні.
Проминаєм сподівання —
Що збулось, що не збулось...
Де нас пристань жде остання?
Як у світі цім жилось?
Не згасити б віри ватри.
Є нам, друже, що втрачати.
Щемний сумнів душу ятрить —
Чи не марно дні біжать?
Мабуть, ні, таки не марно,
Коли пам'ять не шеза,
І жили ми не бездарно,
Коли ще бринить сльоза
За отим, що вже минулось,
За отим, чому не бути.
Тільки серце стрепенулось,
Та занила тоскно грудь.

***

В старому дзеркалі побачив не своє —
А іншого когось зістарене обличчя.
Журба тенета самоти снує —
Уже давно ніхто мене не кличе.
Та і навщо марна суєта
Мені немолодому вже здалася,
Якому вже зоря ранкова не світа —
Вєрвечка літ розсипалась у часі...
Хоча й безпросвіток і чека мене,
Та рідний голос ще бува й озветься.
Душа висот ще, може, і сягне —
Та від землі вже плоть не одірветься.

***

Хмільним чуттям до замороки
П'яніли вдвох навперехрест.
Вже проминуло стільки років,
Нам стільки переграв оркестр
Мелодій різних. Ми ж і досі
Ту любим музику без слів,
Хоч сивина вже у волоссі,
А нам все любий той мотив,
Що поєднав нас із тобою —
Тіла і душі обручив.
Укупі з радістю й журбою
З нас кожен щастя пережив —
Терпке й солодке наше щастя.
Тих літ минулих трохи жаль —
їх повернути вже не вдасться,
А там натхненно грав скрипаль
Божественного Альбіоні,
І переймались грою ми.
...Вже вкрились памороззю скроні
І мало втіхи від зими.
...А там скрипаль грав Альбіоні...

МІЙ КИЇВ

Творили тут Мурашко і Олесь
Тут Лисенка лунало фортеп'яно.
Тепер у Києві давно уже прогрес —
Пісні Поплавського
звучать з телекрана.
Тут славного минулого сліди,
Сергій Лифар тут танцювати вчився —
Тепер нащадок вражої орди,
Мабуть-таки надовго оселився.

«ВЕРВЕЧКА ЛІТ РОЗСИПАЛАСЬ У ЧАСІ...» Олесю ДОРІЧЕНКУ — 75

Його поезія не патетична, навіть скупа на метафору, проте безборонно щира, чиста, до якої хочеться, мов перед джерелом, стати на коліна й напитися... Щось подібне відчуваєш, милуючись його численними картинами у душі найкращих зразків народного живопису, з яких постає світ козацької романтики, світ, густозаселений Козаками Мамаями, гетьманами, січовиками на баских конях, спудеями-шибениками, завітчаними дівчатами... Відомий поет, соліст танцювальних колективів Павла Вірського та Григорія Віршовки, Олесь Доріченко почав малювати пізно, коли, вже видужуючи після інфаркту, взяв до рук посібник для художника-початківця, подарований мексиканським митцем Давидом Сікейросом, з яким колись звела доля. Із часом лінійна перспектива Доріченкових картин зацвіте яскравими, аж племінками, барвами української, переповненої любові до життя, душі. Нині поет має вже не одну виставку, і всі вони стали справжнім святом мистецтва.

Днями Олесю Доріченку виповнюється 75. “Вєрвечка літ розсипалась у часі”, — скаже поет зі смутком. Однак попри світлий смуток, який супроводжує такі ювілеї, він нині сповнений творчої снаги і з правом справжнього митця може сказати долі: “Я ці рядки лишу на незабудь...”

Попи московські
в дзвони гучно б'ють —
Хохлів скликають славити Росію,
А наші козаки лише горілку п'ють
Та із Москви не діждуться месії.
Тому і сидимо по віncia у лайні,
Але амбітні вельми та поважні.
О, як незатишно у Києві мені,
Коли вожді нікчемні та продажні
Надію нашу скопом продають,
Злостиві фіглярі, потворні лицедії.
Попи ж московські
в дзвони гучно б'ють.
А ми свободи захистить не вмієм.

***

Усміхнений, вродливий, молодий,
Мов і не я на давній фотокартці.
О, Боже, скільки вже води
Спливло у безвість...
Роки-сіроманці
Розбіглись геть, а я ж хотів висот.
Відмірилося вже... відсподівалось.
Хоча від долі й не чекав щедрот,
Та все ж поблажок інколи жадалось.
Час пережитий тисне до землі,

Позаду згадки — попереду бездна...
Дорогу вгадує у сутінковій млі, —
Коли б лишень дорога та не хресна.

***

...А ніч глибока й безкінечна —
Незатишно душі, невесело думкам.
А скільки тужних дум
і спогадів сердечних,
Жаданих зустрічей та неутішних драм.
Згадаю любих — прикроші забуду —
У нетрях ночі просто помовчу,
І приголублю мрію, мов прибуду,
І запалю надій моїх свічу..

***

Кому я маю сповідатись —
Хто в цьому світі мій суддя?!
Не треба, серденько, боятись —
Всі будуть там перегода.
Пішли і ті, кого любив я,
Кого ненавидів — пішли.
І тільки спомин бовваніє
Тремким племінчиком з імлі.

***

Там літа мої дитячі
Пізнавали білий світ.
Крізь безодню часу бачу,
Як безрукий інвалід
Воду хлебче із-під крана
І полегшено зітха...
Там життя пізнав я рано, —
Доля-мачуха лиха
Кидала у злидні й голод
Та чекала на кінець —
Двоєдиний Серп і Молот
Зводив шанси нанівещь.
Тільки сурми й барабани,
Лиш витій пусті слова,
Усміх хижого тирана.
Моя ж мати удова
В замордованому світі,
На оскверненій землі.
Ті літа несамовиті
Вбили молодість її.

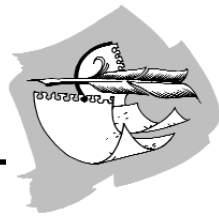
***

...Знов крила пам'яті несуть —
Де в хвилях Вісли
плинуть сиві хмари...
І як мені усе оте забудь —
І ніжний шепіт твій,
і відгомін гітари...
Варшавське літо виринуло знов —
Тепло твоїх долонь
і п'янкість уст жагучих,
І матіол дурман, і музика розмов...
Та плата за любов —
розлука неминуча.
...Варшавське літо виринуло знов...

МАБУТЬ, НЕ МАРНО В СВІТІ ЦЬОМУ ЖИВ

Мабуть, не марно в світі цьому жив,
Хоча не раз таки і оступався,
Бо дуже вже життя пізнати спішив,
Але до містики
й чаклунства не вдавався.
У правду вірив, у душі порив,
У слово рідне, в край свій і свободу,
Щось витворяв,
та щось таки й створив,
В брудній воді дощукувався броду.
І гріх мені на долю нарікає —
Були ж моменти сонячні й шасливі.
Ненавидіти міг, але й умів кохати.
А скільки ще звучить
в душі моїй мотивів...
З джерел цілющих чисту воду п'ю —
Жагу життєву прагну вгамувати.
О, як же я цей білий світ люблю,
І як же ця любов мені не оспівати!
А спогади усе; і ниють, і щемлять,
І музикою дивною лунають,
Чи просто дивляться
на мене і мовчать.
Чи гідно жив,
чи не блудив, — питають.
І я питаю — чи не жив дарма?
Чи згаєне не варто надолужити?
Бо вже підкралась потайки зима,
І доля хитро очі свої мружить.
Хай мружить очі. Хай сніги ідуть,
Хай губиться років моїх намисто.
Я ці рядки лишу на незабудь —
Я чесно жив і совість в мене чиста.

Ірина ФАРІОН,
м. Львів

Закінчення. Поч. у ч. 34 за 2011 р.

Уже у XVII ст. Томас Гоббс (Hobbes 1588—1679) зауважив, що “основний закон” є “тотожний договору, який служить основою держави, а також найважливішим наслідком, який випливає з цього договору. Тим самим уява про основний закон поєднується зі старою ідеєю про договір, за яким нібито функціювала держава” [цит. за 9, с. 11]. Так політико-правове минуле з ідеєю договору лексико-семантично перетекло у сучасне з ідеєю основного закону — лексико-семантично договір став конституцією. Саме таким документом і є так звана Конституція Пилипа Орлика — договір, укладений гетьманом Пилипом Орликом з його виборцями (старшиною) та запорожцями 16 квітня 1710 року, що складався зі вступу, 16 статей та присяги гетьмана на вірність козацькій Україні та шведському королеві. Тобто цей документ сповна відповідає його руськомовній назві “Договори и постановления...”, на який сучасні дослідники, очевидно, слухаю, перенесли латинський термін “конституція” з латиномовної назви¹.

Побуває думка, що одним із перших у сучасному розумінні термін *конституція* почав вживати відомий французький філософ Шарль Монтеск’є (1689—1755), використовуючи його для характеристики державного ладу тогочасної Великобританії, зокрема після так званої “Славної революції” 1688 року, коли поваленого короля Якова II звинуватили у порушенні “основоположної конституції Королівства” [3, с. 337; 9, с. 10]. Отож до перших конституцій держав, у сучасному розумінні цього терміна, належать низка англійських актів конституційно-правового характеру у другій половині XVII ст., зокрема білля про права 1689 року, що обмежив права короля, гарантував низку прав і свобод громадянам, суттєво змінив статус парламенту, фактично заклавши тривкі основи конституційної монархії в Англії; Конституція Пилипа Орлика 1710 року (первісна назва “Договори и постановления...”, або “*Pacta et constitutiones...*”), Конституція США 1787 року та Конституція Франції 1791 року (з тотожними первісними назвами та Конституція Польщі 1791 року (первісна назва “*Ustawy Rzadowej*”). Відтак упродовж першої пол. XIX ст. конституції ухвалили майже всі країни Західної і Центральної Європи, а у другій половині того століття — країни Латинської Америки, Канада, Нова Зеландія.

Для нас показовим є ухвалення подібних *договорів*, чи *конституцій* у державах спільного політичного простору, зокрема України та Польщі, де такі самі угоди помежи собою укладали король та шляхта. Характерно, що перша польська Конституція 1791 року мала назву “Закон про управління” (“*Ustawy Rzadowej*”) і тільки упродовж другої половини XX ст. загальноприйнятою назвою цього документа стала “Конституція Польщі 1791 р.”, рідше “Конституція Речі Посполитої 1791 р.” [8, с. 20—21]. На думку польського вченого Артура Коробовіча, словосполучка *Ustawy Rzadowej* підкреслювала високий правовий ранг цього документа та відрізняла від звичайних законів, званих *конституціями* [цит. за 8, с. 23]. Натомість із назвою пам’ятки Пилипа Орлика спостерігаємо протилежну тенденцію: пізніше присвоєна номінація *конституція* надала їй першорядного значення у правознавстві й історіографії.

Із лінгвістичного боку можемо констатувати, що надані згодом назви *конституцій* визначним юридичним пам’яткам України та Польщі свідчать, *по-перше*, про різні значення терміна *конституція* в діяхронії та синхронії: у Польщі на ту пору ця лексема мала два значення: 1. просто парламентський закон; 2. устрій держави [8, с. 26]; в українській мові: 1. правовий акт, який регулює право на певній території; 2. постановою уряду; ухвала; рішення, що сповна відповідає назві “Договори и постановления...” [СУМ XVI—XVII 14, с. 237]. Наприкінці XVIII ст. — часові масового постання конституцій — ця термінологічна набула значення основного закону держави найвищої юридичної сили, що визначає її суверенний

і адміністративно-територіальний устрій, виборчу систему, структуру й організацію законодавчої, виконавчої та судової влади, основні права і обов’язки громадян. Отож слід розмежовувати історичні та сучасні значення слів і не допускати перенесення сучасних уявлень та значень на історичні часи та лексикону.

По-друге, про відносну часову вторинність самої лексеми-номени порівняно з сутністю номінованого документа. До прикладу, в українському правознавстві та історіографії ця знакова пам’ятка отримала

КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ: МОВНИЙ КОНТЕКСТ

найрізноманітніші оцінки: від “першої європейської конституції в сучасному її розумінні”, “перший конституційний акт в Україні”, “своєрідна протоконституція”, “договір-законодавчий акт, деякі пункти якого мають конституційне значення” — і до різкого заперечення щодо надання цьому документу якогось особливого значення у контексті українського конституціоналізму [9, с. 71; 11, с. 14].

По-третє, історична назва української пам’ятки “Договори и постановления...” і її латинський відповідник “*Pacta et constitutiones*” (лат. *pactum* — договір, лат. *constitutio* — будь-який державний акт) навзаєм перекладні та адекватні лексико-семантичній структурі, а відтак сучасне називання “Договорів и постановлений... 1710 р.” *конституцією*, з одного боку, не вступає у суперечність з історичними термінами *договір* і *постановлене*, бо їхнім чужомовним латинським і зокрема польським та українським абсолютним синонімом є лексема *конституція*, а з іншого, часові лексико-семантичні трансформації не мають впливати на визначення історичної вагомості та першорядності самої пам’ятки. І це попри те, що Орликівській Конституції передували Зборівський і Білоцерківський договори, Переяславська, Батуринська, Глухівська, Конотопська і Коломацька конституції середини і другої пол. XVII ст. Водночас, як слушно зауважує В. Шевчук, усі козацькі договори з іноземними монархами щодо підданства мали форму конституції, себто основного закону життя народу з визначеними постулатами [14, с. 130]. Особливо знаменним є Зборівський договір Богдана Хмельницького 1649 року, поязак він започаткував створення держави з назвою Гетьманська Україна. Суть, проте, в іншому: це була перша конституція-договір, що, стверджуючи політичну угоду зі шведським королем у формі протекторату, встановлювала республіку на чолі з гетьманським правлінням при протопарламенті як подальшим розвитком інституту козацьких рад — генеральної та чорної; ділила владу на законодавчу, виконавчу і судову; відокремлювала Україну від Московії; церкву з-під московського впливу повертала під Константинопольський патріархат; визначала кордони держави часів Б. Хмельницького — врешті, засвідчувала найважливіше: жити згідно з власними звичаями, традиціями і законами, спираючись на демократизм козацтва на противагу деспотизмові московського типу влади та, що найважливіше, — маніфестувала негайну потребу звільнитися від “невольничого ярма московського” [УМ, II, с. 638].

Основним інструментом здійснення таких складних завдань є знаковий юридичний термін *природне право*, до якого, як відомо, належала і руська мова. Зауважимо, що поняттям *природного права* згодом наскрізь оперуватиме доленосна для всього світу правова французька пам’ятка “Декларація прав людини і громадянина” (1789 р.), де зазначено, що “Метою держави є забезпечення природних і невід’ємних прав людини” [10].

У своїх наступних політичних трактатах, писаних французькою мовою, зокрема “Маніфесті гетьмана Пилипа Орлика” (4 квітня 1712 р.), “Причинах виходу України з-під московського протекторату” (бл. 1712 р.) та “Вивід прав України” (бл. 1712—

1715 рр.) автор використовує синонімічні терміни *природне право*, *справедливість та право*, *право людське й природне*, *стародавнє право*, якими освячує неминучу боротьбу нації у досягненні свободи: “...*природним правом* є визволятися від гноблення і трудитись, аби повернути те, що несправедливістю та переважною силою було у нас забрано”; “Ми не будемо діяти, керуючись почуттям помсти, а навпаки, — згідно зі *справедливістю та правом*, що дозволяє кожному боронити свою власну справу та свою власну мету”; “...які б великі не були московські насильства, вони

Пилип Орлик

не дають ніякого законного права москалям щодо України. Навпаки, козаки мають із собою право людське й природне, один із головних принципів котрого є: народ завжди має право протестувати проти гніту і повернути уживання своїх стародавніх прав, коли матиме на це слушний час” [УСДП XVIII ст. т. IV, кн. 1, с. 237—238, 242]. Наскрізьними політонімами “Маніфесту” є “*козацька нація*” (6), “*народ руський*” (3), “*християнська нація*” (2).

“Договори и постановления...” гетьмана не містять окремої мовної статті чи якихось міркувань про мову, як і перші конституції Англії, Польщі, Франції та Америки. Характерно, що англійський білля про права 1689 року подає положення про заборону переслідувати за різні політичні висловлювання в парламенті. Натомість, відповідно до польської Конституції 1791 року, серед п’яти міністрів: поліції, війни (оборони), державного скарбу (фінансів) та закордонних справ — у нашому контексті на особливу увагу заслуговує призначення міністра друку (видавничої справи). Однак у нашому випадкові показовим є не лише написання пам’ятки руською мовою, а наскрізь вживання зазвичай оцінно атрибутивних лексем-концептів: апелятива *отчизна*, *хоронімів* та їхніх похідних: “*Україна, Отчизна Малоросійська*”, “*Отчизна наша Малая Россія*”, “*Отчизнѣ Малоросійской, матицѣ нашой*”, “*О интересах отчизны малоросійской*”, “*свободити отчизну нашу Малуя Росію от невольничого ярма московскаго*”; п’ять разів ужито *хоронім* *Україна* і відносні похідники “*городамъ украинскимъ*” (2); численні прикметникові етноніми: “*народ Малоросійський*”, “*народъ вальчній стародавній Козацкій*”, “*народъ вольный Малоросійський*”, “*народъ вольный Козацкій*”, “*обывателей малоросійскихъ*”, “*народъ порабощенный и утисненный малоросійський*”, “*синовъ малоросійскихъ*” — усе це відображає найвищий руський ідеал того часу, висловлений у стрижневому терміні тодішньої правосвідомості “*цѣлости правъ и вольностей*” своїх боронити”, що визначено самим Богом та природою. Автор цієї знакової термін *право* та *вольности* вживає 16 разів [УМ II,

с. 635—447; ДП, с. 19—97]. Як зауважив І. Крип’якевич, усе цінне, за що велася боротьба, мало назву *вольностей*. Це поняття виникло у XVI столітті, коли різним суспільним прошаркам доводилося обороняти свої давні права: шляхти на сеймах, українським міщанам за рівність прав у місті, селянам у боротьбі за волю, духівництву — проти національно-релігійних обмежень. Оборона *вольностей* була головною справою, якою жила тогочасна Україна, гасло “*смерть або воля*” було єдиним заповітом [4, с. 251].

Сусідні держави названо “*окрестные Панства*”, зокрема “*Панство Крымское*”, проте Росію ідентифіковано її автентичним історичним етнонімом “*государство Московское*” (9) та прикметниковими похідниками: “*ярма московскаго*”, “*ига московскаго*”, “*отъ Москвы*”, “*отъ насильства московскаго*”, “*отъ городковъ и фортецъ московскихъ*”, “*отъ посессіи московской очищены*”, “*отъ московскаго подданства*”. Лише раз ужито етнонімний прикметник грецького походження, що зазвичай ідентифікував українців здебільшого у духовно-літературних пам’ятках, а в цьому випадкові він ідентифікує москвитів: “*подъ самодержавную руку великихъ государей царей и великихъ князей, повелителей російскихъ*” [ДП, с. 24—25]. У польськомовному листі Карла XII до кошового отамана Якіма Богуша² щодо ідентифікації москвитів тричі вжито лише етнонім “*москаль*”: “*нашимъ и вашимъ неприятелемъ москалемъ*”, “*в баталіи противъ москаля*”, “*войны теперешней зъ москалями*” [ДП, с. 107].

На особливу увагу заслуговує фонетичний варіант імені гетьмана Пилипа Орлика — *Филиппъ* (5), що є типовою кириличною транслітерацією грецизма *Philippos* (від *philippos* — який любить коней). У народному мовленні це ім’я отримало послідовну субституцію глухого чужого неслов’янського звука *ф* (*ph*) поширеним українським [п]: *Пилип*. У церковнослов’янському варіанті вжито ім’я гетьмана Мазепи: *Иоаннь, Иоаннь* [ДП, 26—27].

Як звично переважно для хронік того часу, Пилип Орлик вдається до єдиного мовного прийому — мітологічного етимологізування історизма “*козаки*” з метою осягнути їхнє величчє історичне призначення: “*такъ и народъ вальчній стародавній Козацкій прежде сею именованный Козарскій, перше превознесль былъ славою несмертельною...*” [УМ II, с. 635; ДП, с. 21]. Хозари, як відомо, напівкочовий тюркомовний народ, що жив у IV—II ст. до Р. Х. у Південно-Східній Європі, сусіди східнослов’янських племен, згодом Київської Русі, що в XI ст. змішалися з тюрксько-половецьким оточенням і зникли. Однак за етногенетичним міфом, що становив основу ідеології козацтва як окремого лицарського стану Речі Посполитої, козаки — нащадки хозарів. Така теорія виникла в добу Ренесансу, ймовірно, як аналогія до легенди про сарматське походження польської шляхти, що вважала себе за прямих нащадків сарматів — давніх племен іранського походження. У XVII—XVIII ст. вважали, що козаки, нащадки хозарів, — це водночас і нащадки роголанів [2, с. 119—120]. Син Пилипа Орлика — генерал французької армії граф Григорій Орлик — залишив спогади про батькового джерела хозарського походження історизма “*козаки*”: “*Про те, що козацький нарід є безпосредній наступник хозарської держави, батько мій прочитав у стародавніх латинських письменників*” [6, с. 7]. Хоч хозарська легенда про утворення українського народу сформувалася в умовах польської окупації, водночас вона знадобилася і для антимосковської боротьби за незалежність. Відкинувши ненауковість таких етногенетичних пошуків, матимемо наяву історичну самосвідомість наших предків, що в умовах колонізаційної політики сусідніх держав намагалися зберегти свою етногенетичну тяглість та спільність, часом подовжуючи та нафантазуючи свій історичний корінь. Як зазначає Ольга Вовк, “*тоді було важливо довести давність існування українців, адже це було підґрунтям до того, що Україна має бути самостійною державою*” [1].

Конституція Пилипа Орлика 1710 року, попри відсутність у ній окремих приписів про мову, як і в пізніших конституціях інших держав, зокрема Франції, Польщі,

Америку, є промовистим свідченням метаморфоз процесів передмодерного часу, позаяк написана мовою титульного народу та латинською мовою як кодом міжнародного спілкування. Стилістика твору, зокрема вживання відповідної ономастичної лексики: хоронімів *Мала Росія, Україна*, етноатрибутивів *малоросійський*, а з протилежного боку — *Государство Московске, москаль* — засвідчує яскраво виражену патріотичну спрямованість пам'ятки. Серед базових юридичних термінів “природне право” та “права та волності”, що є виявом традиційно прогресивної правосвідомості нашого народу та яскраво вираженої ідентичності. Окрему і розлогу аналітику містить прибраний у часі термін “конституція” до автентичної назви пам'ятки “Договори і постановлення” не лише під впливом наявності цієї лексеми у латиномовній номінації, а й з огляду на юридично змістову наповненість тексту.

ДП — Договори і постанови / [упорядник О. Алфьоров]. — Наукове видання. — Київ: Темпора, 2010. — 152 с.

ЕСУМ — Етимологічний словник української мови: У семи томах / [за ред. О.С. Мельничука]. — К.: Наукова думка, 1982—2006. — Т. 1—5. СУМ XVI—XVII — Словник української мови XVI—першої половини XVII ст.: У 28-ми вип. — Львів, 2008. — Вип. 14.

УМ II — Універсали Івана Мазепи (1687—1709) / [упорядк. Іван Бутч]. — Київ — Львів: НТШ, 2006. — Ч. II. — 798 с.

УСДП XVIII — Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. / [упор., прим. В. Литвинова, перекл. В. Шевчука]. — К.: Дніпро, 2001. — Т. IV. — Кн. 1. — 520 с.

1. Ляченко Руслана. Як у Росії знайшли оригінал Конституції Пилипа Орлика [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.unian.net/ukr/news/412656.html

2. Конституція Української гетьманської держави. — Львів — Київ: Право, 1997. — 158 с.

3. Короткий оксфордський політичний словник / [за ред. Ієна Макліна й Алістера Макмілана]; [пер. з англ.] — К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2005. — 789 с.

4. Крип'якевич І. П. Історія України [відп. редактор Ф. П. Шевченко, Б. В. Якимович] / І. П. Крип'якевич. — Львів: Світ, 1990. — 520 с.

5. Оглоблин Олександр. Бендерська Конституція 1710 року / Олександр Оглоблин // Гетьман Іван Мазепа та його доба / [друге доповн. вид. ред. Любомир Виняр]. — Нью-Йорк—Київ—Львів—Париж—Торонто, 2001. — С. 354—360

6. Перша Конституція українського гетьмана Пилипа Орлика 1710 р. / [пер. з лат. та приміт О. Трофимук та М. Трофимука; передм. та заг. наук. ред. О. Прицака; післяслово О. Трофимук та М. Трофимука]. — К.: Веселка, 1994. — 77 с.

7. Суспільно-політична думка: словник-довідник / [уклад О. І. Юристовський]. — Львів: Сполом, 2008. — 800 с.

8. Стецюк Петро. Перша Конституція Польщі (1791): спроба правового аналізу / Петро Стецюк. — Львів: Астролія, 2010. — 112 с.

9. Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму. Частина перша: [посібник для студентів] / П. Б. Стецюк. — Львів: Астролія, 2003. — 232 с.

10. Стецюк Петро. Основи теорії конституції та конституціоналізму [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.lawyer.org.ua

11. Струкевич Олександр. Пилип Орлик та європейська традиція конституціоналізму / Олександр Струкевич // Пилип Орлик — гетьман і автор першої Конституції України / [упорядк. Г. Ю. Калюжна; відповід. ред. Л. П. Ясинський]. — Мн.: Видавничий центр БДУ, 2006. — 143 с. с. 13—32.

12. Чухліб Тарас. Один із найбільших патріотів України / Тарас Чухліб // Пилип Орлик — гетьман і автор першої Конституції України [упорядк. Г. Ю. Калюжна; відповід. ред. Л. П. Ясинський]. — Мн.: Видавничий центр БДУ, 2006. — 143 с. — С. 83—92.

13. Шевчук Валерій. Муза Роксоланська: Українська література XVI—XVIII століть: У 2 кн. Книга друга: Розвинене бароко. Пізнє бароко / Валерій Шевчук. — К.: Либідь, 2005. — 728 с.

14. Шевчук Валерій. Національна ідея в Україні, зокрема національно-визвольна, та її подвійники: Історичний нарис / Валерій Шевчук. — К.: МАУП, 2007. — 272 с.

¹ Не вникатимемо у давній чи сучасний правовий аспект наповненості цього терміна (див. про це Стецюк с. 71), позаяк для нас важлива передусім її метаморфа та когнітивно-лінгвістична наповненість.

² Цей лист разом із “Договорами і постановами” та “Листом Карла XII до Війська Запорозького” як підтвердження шведським королем зазначених “Договорів...” становить цілісний пакет документів.

Ігор МАРЦІНКОВСЬКИЙ, голова Миколаївського об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

Списками називають неавторські рукописні твори, які виготовляла й поширювала за життя (прижиттєві списки) та після смерті автора (посмертні списки). Шевченкову поезію, особливо ту, що не призначена для друку чи заборонена царською цензурою, переписували і поширювали поціновувачі творчості митця та для революційно-визвольної боротьби, починаючи з 40-х років XIX ст., оскільки вона, поезія, була дієвою зброєю. Працюючи над темою “Шевченкіана Миколаївщини”, краєзнавці знайшли багато цікавих, маловідомих чи зовсім невідомих матеріалів, але того, що у Миколаєві пощастить виявити список заборонених поезій Шевченка, ніхто й уявити не міг.

Знаючи зацікавленість автора цих рядків щодо озвученої теми, одна особа (вона виявила бажання не оприлюднювати своє прізвище) показала та люб'язно надала цифрову копію рукописної збірки поезій Т. Шевченка. Ця рукописна збірка — саморобна книжечка розміром 207х133 мм у твердій картонній палітурці, обтягнута темно-коричневим дерматинном із золотим тисненням на ній “Тарась Шевченка” (літери заввишки 7, завтовшки 1 мм), розміщеному посередині палітурки на 77 мм від верхнього і на 27 мм від правого її країв. Книжечка складається із трьох зшитків поезій Т. Шевченка, написаних на пожовклому від часу папері, подібному за фактурою, але різному. Перший і останній зшиток із паперу із водяними знаками у вигляді паралельних (у збірничку вони вертикальні) ліній завтовшки 1 мм, з їхнім кроком у 9 мм, а середній зшиток без водяних знаків, але з розміщенням у верхньому лівому кутку кожної від 25 по 38 сторінок фірменним тисненням паперової фабрики у вигляді візерунчастого декоративного овалу 14х11 мм з горизонтальним написом “PARIS” усередині. Розміри сторінок — 202х127 мм, а 47-ма сторінка вздовж водяного знака нерівно обрізана і вужча на 27 мм від решти.

До збірки входять (назви подаємо згідно із записами у збірці) такі поетичні твори Т. Г. Шевченка: поема “Кавказ” (с. 1—8), поезій — “Чигирин” (с. 9—12), “Пустка” (с. 13), “За думою дума...” (с. 14—15), “Розрита могила” (с. 16—18), “Холодний Яр”

ЛІТЕРАТУРНІ ЛАСТІВКИ БЕРЕЖАНСЬКОГО КРАЮ

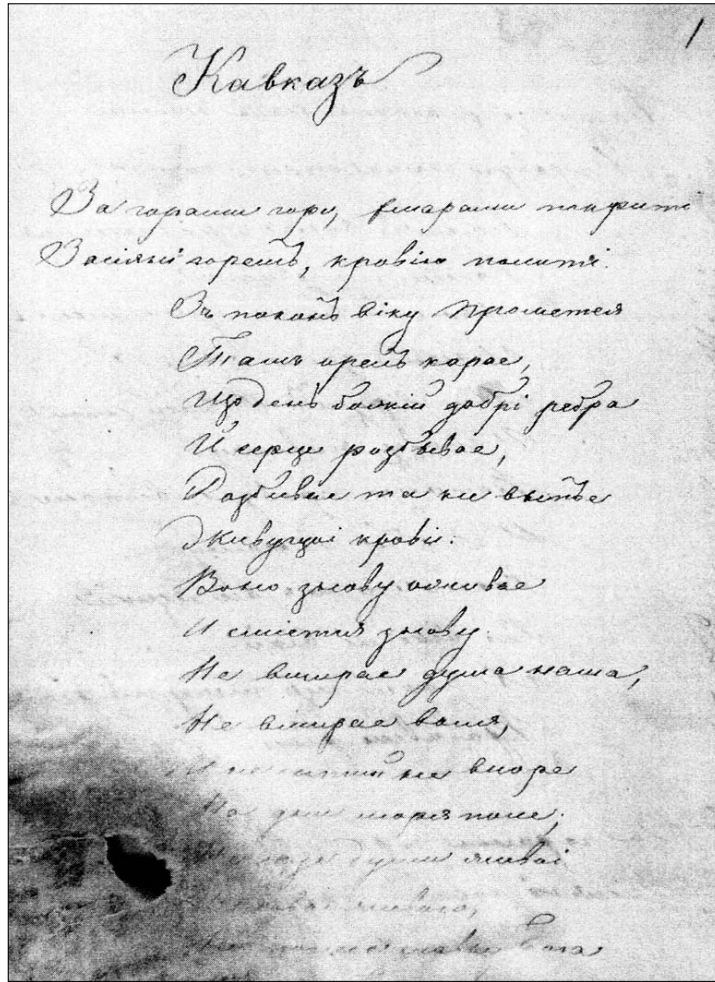
Тетяна БІДЗІЛЯ, м. Бережани, Тернопільська обл.

Своєрідним літературним подарунком до 20-річного ювілею Незалежності України та Дня міста Бережани, якому виповнюється 636 років, стали нові видання наших талановитих знаних краян, збірники, що презентують здобутки бережанців на всукраїнському рівні.

У тернопільському видавництві “Збруч” вийшла збірка (ілюстрований альбом) бережанського поета, члена Національної спілки журналістів України Василя Савчука “**Очи ма подиву й душі**”. Видання вміщує вірші-посвяти відомим художникам, які залишили багатий мистецький слід в історії Бере-

НЕВІДОМИЙ СПИСОК ЗАБОРОНЕНИХ ПОЕЗІЙ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

До 150-річчя перепоховання Тараса Шевченка в Україні

Перша сторінка миколаївського рукопису забороненої поезії Т. Шевченка. Друкується вперше

(с. 19—22), “Завищення” (с. 23—24), поема “Сон” (с. 27, 28, 25, 26, 29, 30—38), а під заголовком у верхньому лівому кутку кожної від 25 по 38 сторінок фірменним тисненням паперової фабрики у вигляді візерунчастого декоративного овалу 14х11 мм з горизонтальним написом “PARIS” усередині. Розміри сторінок — 202х127 мм, а 47-ма сторінка вздовж водяного знака нерівно обрізана і вужча на 27 мм від решти.

антами рукописних текстів, які зберігаються в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка, наприклад, вірш “Чого ти ходиш на могилу?...” та інші твори.

Вірші написані пером і чорним чорнилом, а нумерація сторінок від 1 до 58 зроблено — у правому верхньому кутку кожної сторінки — фіолетовим чорнилом, і не рукою переписувача, а швидше за все, пізніше самого тексту. Рукописна збірка поезії Т. Шевченка дуже пошкоджена, особливо нижня частина сторінок: немає значної частини першої сторінки, є механічні дефекти до 19—20 сторінок; текст переписаних поезій у нижній частині сторінок розмитий водою.

Символічним для Миколаївщини у цій збірці є те, що вона розпочинається поемою “Кавказ”, яка присвячена Якову де Бальмену, — він перебував у нашому краю (Вознесенськ та навколишні села, Очаків, Миколаїв), та те, що в ній словами “і зорі лічим...” згадано Морську астрономічну обсерваторію в Миколаєві. Однак у збірці поема “Кавказ” переписана без посвяти Якову де Бальмену, а рядки мають різницю з текстом останнього академічного видання.

Другий зшиток (с. 25—38) — поема “Сон”. Видно, що його вклеїли, оскільки папір першого і третього, на відміну від другого, має водяні знаки. Сторінки поеми “Сон” (“У всякого своя доля...”) зшиті непослідовно, схоже, текст спершу переписували на окремих сторінках, а потім зшивали в збірку. На с. 25, біля нумерації, олівцем зазначено: “2-й лист “Сна” і під жирною горизонтальною лінією, зробленою олівцем, у дужках: “см. на обороті”, а на 27 сторінці теж олівцем написано: “1-й лист”, на 29-й — “3-й лист”, на 31-й — “4-й лист”.

На 24-й сторінці наприкінці поезії “Заповіт” є запис у два рядки “Переписав / Писар Василь Небагач...” (прочитати повністю прізвище не вдалося).

Зважаючи на переписану поезію, можна вважати, що ця рукописна збірка була зроблена з невідомого першоджерела після 1847 р., але не пізніше 1907 р., оскільки цього року із зазначеною вище поезією побачив світ “Кобзар” Т. Шевченка за редакцією В. Доманицького. Прізвище людини, яка замовила і коштом якої так дбайливо було оформлено збірку із забороненою царською цензурою поезією Т. Шевченка, невідоме. Нині миколаївський список поезій зберігається у приватній миколаївській колекції.

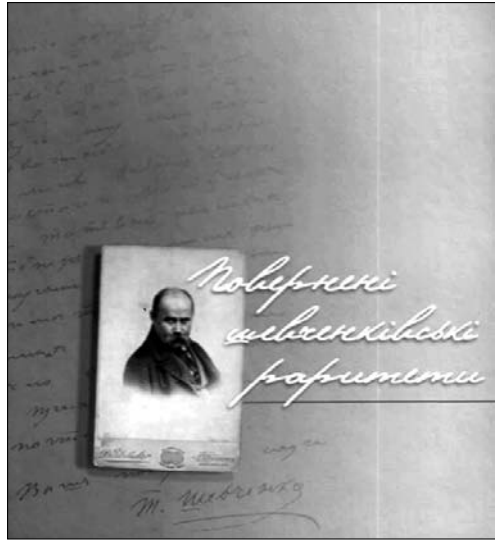
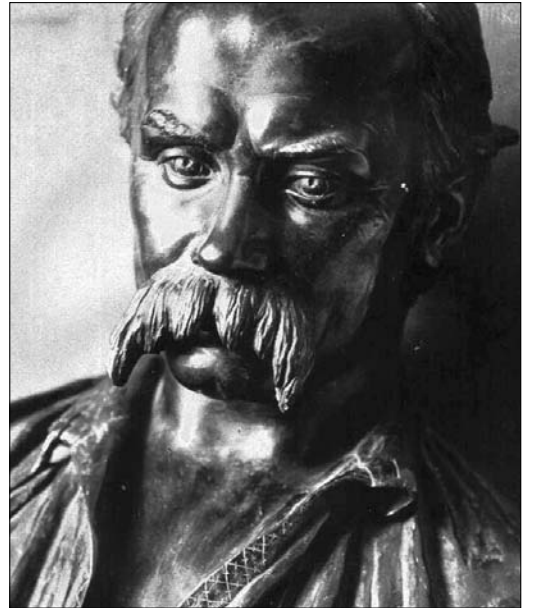
Для детальніших висновків потрібна копітка праця з порівнянням відомих списків Шевченкової поезії, а отже, для введення цього списку в науковий шевченкознавчий обіг мине час. Проте вже сьогодні з певністю можна сказати, що сам факт виявлення у нашому краю такого історичного документа є дуже важливим і знаменним, оскільки свідчить про цікавість мешканців Миколаївщини до творчості митця. Незважаючи на небезпеку, навіть можливість арешту в разі виявлення забороненої поезії Шевченка, колишній власник рукопису дав переписати тексти і зберігав їх у себе тривалий час.

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
Інститут літератури
ім. Т. Г. Шевченка

РАРИТЕТИ ШЕВЧЕНКА

Переосмислення Шевченка є однією з передумов існування української нації. Шевченківське слово стало джерелом народження української національної ідентичності. Поштовхом до переосмислення сьогодні мало б бути новітнє прочитання творчості майстра в контексті наявного розвитку методів і підходів, що існують у західному літературознавстві та в західноєвропейській гуманітарній думці. На жаль, цього не відбувається. А наявні в Україні прочитання більшою мірою є галасливим обігруванням того, що мало б бути усвідомленим. Має поглиблюватися розуміння Шевченка, а новітні методи могли б тільки допомогти в цьому процесі. Натомість критика Шевченка аж ніяк не повинна перетворюватися на галасливе шоу (маю на увазі шоу з Є. Кисельовим за участю кількох провокаторів, таких далеких від Шевченка, як пінгвіни від Риму).

Однак пропонуване видання має на меті репрезентувати унікальні матеріали, які вважали втраченими під час воєнного лихоліття, але все-таки були збережені й повернені в Україну, аби збагатити наявну шевченкіану.

Процес повернення цих матеріалів в Україну розпочався ще в 1990-ті, а завершився тільки 2006 року, коли Українська Вільна Академія Наук у США передала найцінніші матеріали в Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України. У передмові зазначено: “З Києва перед окупацією в 1941 р. не всі шевченківські архіви та музейні експонати були вивезені. Рукописний фонд Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР було евакуйовано до столиці Башкирії Уфи, а експонати Центрального музею Т. Шевченка — до далекого Сибіру, у Новосибірськ. Деяко (дуже мало) було вивезено з фондів будинку-музею, що діяв як перший в Україні музей Шевченка з листопада 1928 р. За тринадцять довоєнних років там було зібрано велику кількість експонатів — рукописів, книг, світлин, рідкісних прижиттєвих видань і меморіальних речей.

Дорогоцінні скарби були залишені напризволяще в Києві. Але біля них залишилися хранителі — директор музею Андрій Терещенко і його дружина Любіна та ще кілька працівників, переважно доглядачів. Увесь цей скарб мало не загинув під час вибухів і пожежі на Хрещатику восени 1941 р. Газета “Нове українське слово” 23 грудня 1941 р. подала інформацію “Будинок Т. Г. Шевченка” про вересневі події того року: “Вибухи і пожежа, що охопили весь центр Києва і докотилися майже до самого будинку, неминуче загрожували загубити цю музей”. В Україну повернулися шевченків-

ські раритети, але це лише невеличка часточка того, що було зібрано в довоєнні роки, а решту ще треба шукати у США, в Європі. Варто продовжити пошуки у Львові, а потім шукати в Польщі, у Познані...” Таким чином, історія повернення шевченківських раритетів в Україну видається детективною і майже містичною. Про всі ці шукання і блукання читач зможе довідатися із передмови С. Гальченка, а також про надзвичайно важливу роль Андрія Терещенка у збереженні цих національних скарбів.

Проте, як це часто буває, національні герої в Україні опиняються в атмосфері підступів і нерозуміння, позбавлені підтримки. “У 1931 році А. Терещенка позбавили улюбленої роботи в музеї і залишили без помешкання, і відтоді почалися поневіряння: довелося вдаватися до випадкових підробітків, навіть рибалити на Дніпрі власноруч сплетеними рибальськими сітками, збирати дрова, підробляти коректором-стилістом. На щастя, Київська філія Інституту Тараса Шевченка замовила А. Терещенку виготовити малу “Місця, де бував Т. Шевченко” та дослідити родовід поета. Результатом кількох місяців сумлінної пошукової роботи стала мапа по дорожжю та професійно намальоване на білому картоні генеалогічне древо родоводу Шевченка, які стали згодом експонатами Київського будинку-музею Кобзаря. Саме з цим музеєм восени 1941 року А. Терещенко пов’язав свою долю...”

Щоб якось вижити в голодні 1952–1955 роки, А. Терещенко продавав букіністам свої книжки, перебивався випадковими заробітками”. Це трагічно-драматична історія, яка показує всю бруталність тогочасної влади до справжніх подвижників.

Мабуть, природно, що скарби національного рівня мають збері-

гатися в державі. Звичайно, це накладає чималу відповідальність і чималі зобов’язання. Поява ілюстрованого видання “Повернені шевченківські раритети” — це спроба донесення атмосфери Т. Шевченка до сучасного читача. Сприйняття Шевченка не вичерпується лише текстуальним виміром. Твори — тільки частина. Тим більше, що усвідомлення Шевченка, здається, має базуватися і на аналізі його мистецьких робіт. Шевченко був людиною ренесансного стибу; це той тип митця, який виростає з фольклорної космогонії. Око такої людини бачить світ у всій повноті й складності, а тому розум здатний поринати в далекі перспективи майбутнього. У тому майбутньому була Україна Шевченка з “вишневим садком”...

Але щоб створити той садок, потрібно сформувати державну волю, приспану, уярмлену. Шевченко пробуджував суспільство від летаргічного сну, але разом із тим він завжди вмів подавати альтернативу. Поряд із етичною катастрофою в Шевченка є надія на порятунком. Черпаючи матерію творчості з Біблії, він розумів, що все у світі має здатність до переродження. Все підкорено закону парності. А тому і воскресіння обов’язково має настати. Головне — вміти побачити прекрасне й усвідомити стадію хвороби. Дорогу здолає той, хто йде. Але також потрібно бачити небо над головою і зорі на небі в нічний час.

Ми добре знаємо, що розуміння митця пов’язане з розумінням часу, в якому випало жити, з пізнанням близьких і друзів. Зрештою, “Повернені шевченківські раритети” — це і зафіксована в часі рецепція Шевченка: у виданні подано ілюстрації кнівської святині, перший музей Шевченка, дослідників і рятівників шевченкіані (зокрема А. Терещенка, який досліджував сволоки дякової хати в Кирилівці), скульптури Шевченка тощо. Пропонуване видання дає читачеві значно більше, ніж яскраві інсталяції в шевченківському музеї в Каневі. Як мені здається, сучасні інсталяції не містять головної концепції, вони хаотичні й розхристані. Натомість тільки це одне видання унаочнює життя Шевченка: життя фізичне і духовне, життя “за життя” й життя по смерті (тобто воскресіння Шевченка в українській культурі). Читач знайде в цій книжці унікальні офорти, ілюстрації до “Кобзаря”, фотокопії текстів, написаних рукою Шевченка, посмертну поетову маску, що зберігається в Каневі. Читач зможе відчувати, вловити величний (але і не менш трагічний) час, у якому жив Тарас, познайомитися з його друзями, простежити еволюцію становлення шевченківської пам’яті в Україні.

Батько Тараса Шевченка

мої України XXI століття. Інтелектуальне наповнення шевченківських творів не застаріває: в тому джерелі нуртує думка, яка допомагає не просто вистояти, віднайти себе в тяжкий час, а й побачити майбутнє. Шевченко мів за умов фізичної несвободи створити “Садок вишневий коло хати...” Цей чарівний вірш було написано в найтяжчий час, проте Шевченко не звинувачував світ, не скаржився на долю і ворогів. Він писав, створюючи своєю працею те прекрасне, що підносить людину над буденністю, не дає власти під тягарем проблем і екзистенційної втоми. Причому, що важливо, цей маленький “Садок вишневий...” став символічним рятунком України. Хоч би як було тяжко, усе одно треба робити свою справу, йти до мети і не занепадати духом.

Тому творчість Тараса Шевченка така актуальна. Творчість митця змушує по-іншому сприймати цінності життя. Важливо повертатися до Шевченка через но-

вітню рецепцію його творчості, через психологічне переживання його життєвого шляху. Прикро, що теперішня шевченківська експозиція в Каневі мало чим може допомогти в цьому — монументальність портретів і наявність інсталяцій знизили атмосферу теплоти й духовної рівноваги. Твори Шевченка — ось адекватний, невідірваний шлях до розуміння історичного буття української нації.

На щастя, часом з’являються якісні видання, які допомагають читачеві наблизитися у своєму внутрішньому, індивідуально-психологічному часі до великого часу Шевченка. Таким є і нове видання “Повернені шевченківські раритети”. Упорядкування, науковий опис колекції та примітки Сергія Гальченка (він автор передмови до видання) і Наталки Лисенко. Книжка побачила світ за підтримки Американського посольського фонду зі збереження культурної спадщини. Мабуть, представники цього Фонду розуміють, наскільки грандіозним і потрібним є такий проект. Шевченко — це людина рівня А. Лінкольна чи Дж. Вашингтона; це творець національної державності, демократії, простору історичної свободи й державної культури. Чарівний фоліант було видрукувано в Дніпродзержинську у Видавничому домі “Андрій”.

“Раритетний” фоліант складається з таких розділів: “Тарас” (портрети Шевченка), “Раритети” (рідкісні офорти, фрагменти з авторських рукописів рідкісних творів Шевченка), “Рідні. Друзі. Послідовники. Дослідники”, “Шевченківський Київ”, “Простір”, “Меморії”, “Козак Грицько Честахівський”, “Канівська святиня”, “Перший музей Шевченка”, “Дослідник і рятівник шевченкіані”, “Скульптурна шевченкіана”, “Любов і не-любов до поета”.

У книжці “Повернені шевченківські раритети” представлено репродукції з оригінальних гравюр, рукописів, світлин, листів, унікальних видань (першого “Кобзаря” 1840 року та кількох саморобних рукописних “Кобзарів”, які поширювалися серед читачів у другій половині XIX ст.), а також інші матеріали, що вивезли з України 1943 року. Упорядники свідомі того, що опис документів ще потребує детальнішого опрацювання. Передовсім це стосується атрибуції, датування, визначення автентичності поданих матеріалів.

Шевченкова хата в Моринцях

КВІТНИ, МОВО НАША РІДНА

Григорій ДОНЕЦЬ,
Музей Павла Тичини,
Київ

УКРАЇНЬСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ

Ще навчаючись у бурсі та духовній семінарії, де українську мову не те що не викладали, а й забороняли нею говорити, часом навіть били за “ідіотський язык”, Тичина став палким прихильником національної ідеї. Він бере активну участь у засіданнях українського гуртка, починає писати вірші рідною мовою, записує українські народні пісні, прислів'я, приказки.

Павло Тичина мав хист до музики і малювання, міг стати відомим диригентом чи художником, як, власне, і священником, з огляду на його освіту. Та по закінченні духовної семінарії він вирішує навчатися на історико-філологічному факультеті Київського університету. І лише тодішні правила прийому перешкодили вступу. Однак саме філологія стала його покликанням і долею.

Під час національно-визвольних змагань на початку ХХ ст. Тичина всім серцем прийняв і привітав Українську революцію. Про тодішні настрої поета можемо мати уявлення з його листа до брата Євгена, написаного у квітні 1917 року: “Ще раз здоровлю тебе з тим празником, що пройшов (з великоднем), і з тим, що прийшов і не проходить. (...) Тепер, як Бог дасть, то тобі б слід було приїхати на Україну — побачив би, що робиться. Уже в Басані (Новій), в Ярославці, Шасновці закладено товариства “Просвіти”. У Києві вже діти ходять вчитись до Української гімназії.”

В самому Києві щось чотири чи п'ять газет українських. (...) Ваня мені пише вже правильно українською мовою, особливо на конвертах, також і Оксана. Я Оксану хочу якось пристроїти на літні курси українських вчителів”.

Наприкінці листа Павло Тичина ще й дає таку настанову: “Пиши на конверті не Тичиніну, а Тичині. Так мені пише уже і Ваня, й Оксана”.

Як бачимо, поет не лише виголошував схвалення українізації, а й розпочав її з себе, з повернення правдивого родового прізвища, і спонукав до цього братів і сестер.

У той період Павло Тичина працював у газеті “Нова Рада”, де публікував різні повідомлення про поточні події, а також свої поетичні твори. Перебуваючи у вирі стрімкого національного відродження, він послідовно відстоював нагальну потребу всеохопного впровадження на етнічних теренах української мови, рішуче відкидав недолугі вигадки про її меншовартість. Так, у квітні 1917 року в “Новій Раді”, у двох числах поспіль, за підписом “Я. Тут” з'являються віршовані фейлетони поета “Плач Антонія” та “Молитва “Кієвлянина”, в одному з яких висміюється запеклий русифікатор і прибічник московської церкви архієпископ Харківський Антоній Храповицький, а в іншому — російськомовна газетка, відома зятим антиукраїнським спрямуванням.

Як відомо, наш Ренесанс 1917—1920 років відбувався дуже непросто — і через ворогів-українофобів, і через недолугість наших рідних політиків. Скажімо, один російський письменник, якого прихистила й вигодувала українська земля, демонстративно збиткувався над українськими назвами київських крамниць і, врешті, опустився до ганебних висловів про українську мову (“гнусний язык”). Цей чоловік, судячи з прізвища, мав татарське походження, але зрікся своїх етнічних коренів і пропагував таке ж відступництво серед наших землячків, багато з яких, на жаль, піддавалися імперській асиміляції.

Та, на щастя, були й подвижники укра-

Сьогодні, коли ми знову мусимо ставати в обороні рідної мови, з одного боку, жахаємося того, як тяжко отруєно свідомість багатьох українців. Мільйони (!) з них на своїй землі говорять чужинським наріччям. З іншого — ми, попри все, відчуваємо у собі впевненість і велику потугу, бо за нами численні покоління українського народу, що впродовж багатьох тисячоліть надбав і зберіг для нас і наших нащадків таку дивовижно багату мовну скарбницю, що перед нею нікчемніють усі україноненависники разом узяті.

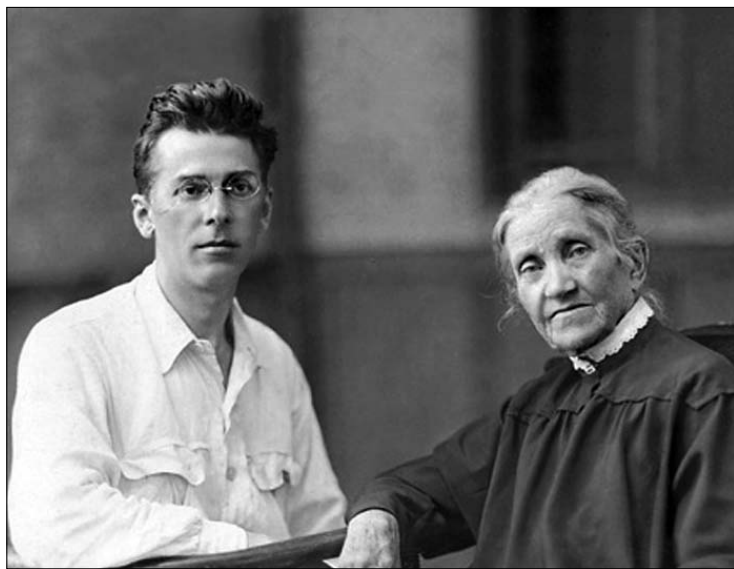
Відаючи належне славним предкам, з особливою вдячністю згадуємо наших письменників, які завжди стояли на сторожі рідної мови. Важко й уявити, якою була б доля і нашої мови, і нашого народу, якби не з'явилися такі могутні постаті, як Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка...

Одним із найбільших поборників української мови був Павло Тичина. Він її не лише возвеличував своїми ліричними шедеврами, а й був дієвим пропагандистом і захисником.

їнського духу. І поміж них Павло Тичина. Своєю оригінальною, мелодійною поезією він засвідчив високий рівень розвитку української мови, її милозвучність, лексичне багатство. І вже після виходу 1918 року його першої збірки “Сонячні кларнети” говорити про нашу мову як про буцімто біднішу за імперську для будь-якої розумної людини стало виявом непристойності й невігластва. Павло Тичина тонко відчував мелодію української мови, умів добирати найнеобхідніші слова у найкращій послідовності, уславився як неперевершений майстер архітектоники вірша. Та секрет музичності тичинівської поезії ще й у тім, що поет був не лише вправним користувачем рідної мови, а й словотворцем. І практично всі ці новотвори органічно влилися в мовний обіг. Загалом же у творчій спадщині Тичини мовознавці нараховують понад тисячу неологізмів.

ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД

Поетове ім'я стає відомим у Польщі, Італії, Чехії, Німеччині, Франції, Росії... Але саме тоді, коли у Європі Тичину називали геніальною особистістю, письменником світового значення, “на нашій не своїй землі” комуністичний режим розпочинає переслідувати його як петлюрівця, як речника Української Народної Республіки. Лише заступництво Василя Еллана-Блакитного врятувало поета від можливо-го ув'язнення. Друг Павла Григоровича з

Павло Тичина з першою вчителькою Серафимою Морачевською

юнацьких літ, впливовий партійний діяч Еллан-Блакитний, фактично, врятував Тичину. І влаштував його на роботу в харківський часопис “Червоний шлях”.

Харківський період (1923—1934 рр.) творчості Павла Тичини був небагатим на вагомий поетичні здобутки, та є збідненим і невиразним порівняно з сонячно-кларнетними часами Української революції. Але для розвитку української літератури, а отже, й української мови, Тичина за ці 11 років зробив надзвичайно багато. Працюючи у “Червоному шляху” завідувачем відділу

художньої літератури, він листується з авторами, перечитує, редагує, готує до друку силу-силенну творів тогочасних письменників. І, мабуть, не даремно навіть такі видатні майстри слова, як Микола Хвильовий, Володимир Сосюра, Микола Бажан, Майк Йогансен, Василь Мисик вважали Павла Григоровича своїм учителем. Тичина керував літературним гуртком харківської робітничої молоді, де не тільки допомагав юним талантам удосконалювати письменницьку майстерність, а й переконував тих, які писали російською мовою, переходити на українську.

Тичина поволі набуває неабиякого авторитету у сфері філологічної науки. 1929 року його обирають академіком. І хоч із початку 1930-х поет змушений був перейти у своїй творчості на стиль більшовицьких газет і одягти гамівну сорочку радянського письменника, однак і в так званих партійних віршах він часом засвідчував красу й милозвучність української мови, як-от:

*Повне літо да перелито,
медоцвітами нахлило.*

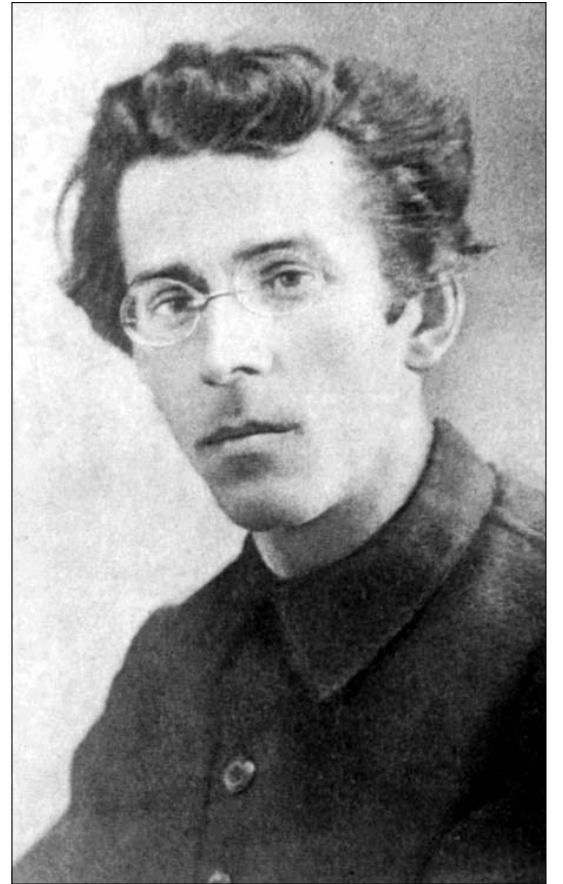
*Дощик бором та перебором,
переструнюючи гілля.*

Дуже промовистим у контексті мовного питання є відомий вірш “Чуття єдиної родини”, написаний 1936 року. Пригадаймо: то час не лише сталінського терору, фізичного винищення людей, а й згортання політики коренізації, проголошення курсу на злиття народів СРСР у “нову общность” — єдиний радянський народ. Національні культури і мови, окрім, звичайно, російської, були приречені.

ПРАВОПИСНА КОМІСІЯ

У травні 1938 року Рада Народних Комісарів УРСР затвердила Державну Правописну комісію. До її складу ввійшов П. Тичина, який на той час очолював Інститут літератури Академії наук України. Перед комісією ставили завдання “ліквідувати націоналістичні перекручення” у чинному правописі. За три роки роботи комісії було опрацьовано чотири проекти українського правопису, кожен наступний дедалі більше зближувався з російським. Паралельно уклали Російсько-український словник, до Редакційної комісії якого також включили Тичину. У роботі Правописної та Редакційної словникової комісії постійно виникали гострі суперечки.

Про те, в яких умовах антиукраїнського і антинаукового мракобісся працювалося над правописом і згаданим словником тим, хто по-справжньому вболівав за укра-

їнську мову, свідчить лист Агатангела Кримського до заступника голови Ради Народних Комісарів УРСР Ф. А. Редька від 4 травня 1941 року. Видатний мовознавець писав: “...складено його (Російсько-український словник. — Г. Д.) із свідомим напрямом систематично покалічити нашу мову, спотворити й перекрутити її структуру(...) Я весь хвилювався і тремтів, слухаючи войовничі наступні діячі українського мовного калічення, а як вернув додому тяжко заслаб”. Академік зі світовим ім'ям обурювався, що українську лексику намагалися “збагатити” такими покручами, як “гравіровка”, “ізячний”, “нравственний” та ін. З листа Кримського дізнаємося і про його однодумців, яких було лише двоє — Тичина та Яновський. Така мужня позиція поета в часи свавілля сталінщини викликає повагу і вдячність.

Показово, що саме у роки роботи цих комісій (1938—1940 рр.) Павло Тичина пише три статті, присвячені розвитку і чистоті української мови, а саме: “Слово — зброя”, “Про мову наших газет”, “Про орієнти преси”. У них поет засуджує вживання росіянізмів та закликає не боятися неологізмів, позаяк мова, на його думку, є живим організмом. Це суперечило лінії партії, яка скеровувала науковців на зближення двох “братніх” мов.

ЕВАКУАЦІЯ

Із початком воєнних дій на території України Павло Тичина у складі Академії наук виїздить в евакуацію до Башкирії. Перебуваючи далеко від Батьківщини, схвильований долею рідного народу, розтерзаного протистоянням двох кривавих режимів, поет пише низку творів потужного патріотичного звучання — “Мій народ”, “Голос матері”, “Матері забуть не можу” та ін. Вершинним твором Тичини воєнного періоду став могутньою духовною силою вірш “Я утверждаюсь”, у якому він промовляв від імені всього українського народу:

*Щоб жисть — ні в кого права не питаюсь.
Щоб жисть — я всі кайдани розірву.
Я стверджуюсь, я утверждаюсь,
бо я живу.*

І як свого часу Тарас Шевченко, відбуваючи заслання в азіяських степах, молився за рідне слово (“...поза Уралом/ Булав і господа благав,/ Щоб наша правда не пропала,/ Щоб наше слово не вмирало...”), отак і Тичина за тисячі кілометрів од батьківської землі переймається материнською мовою. Поет усвідомлює, що доля українського народу нероздільна з долею його мови, і ця думка є наскрізною в його поезії.

Далі буде.

Валентина АНТОНЮК,
член НСПУ та НСТДУ,
заслужена артистка України,
доктор культурології,
професор НМАУ
ім. П. І. Чайковського

ЛЮБИ, БОЖЕ, ПРАВДУ ПРО “СЛОВНИК СПІВАКІВ УКРАЇНИ” І. М. ЛИСЕНКА І НЕ ТІЛЬКИ

...Був травень 1989 р., я — на той час солістка Миколаївської обласної філармонії — шойно повернулася із порушеної землетрусом Вірменії, де перебувала з благодійними концертами у складі делегації українських митців. Десять днів поспіль співала біля зачинених тоді сільських церков і в духовному центрі Вірменської апостольської церкви Ечміадзін, у нашвидку напнутих шатрах і просто неба, — для українських будівельників, прикордонників і місцевого населення, безперервно чуючи “цавват танем” (“візьму твій біль”). Виповнена гордістю за сміливий громадянський вчинок (мої колеги від цієї поїздки повідмовлялись, керуючись чутками, що вірмени стоять на горах і скидають на чужих каміння), прийшла на збори філармонійного колективу, чекаючи запитань і привітань. Натомість потрапила на конференцію з висунення артистів на звання й почула несподівано різку критику: “Вас стало слишком много...” Превентивний удар адміністрації спровокували безіменні заїди, які поспішали стати заслуженими артистами УРСР і по-мандрувати далі, “с песней по жизни”, широкими шляхами колишнього СРСР. А мій час тоді ще не настав: вистраждане звання отримала на початку свого одинадцятого концертного сезону в цій концертній організації, — до перших роковин Незалежності України, 24 серпня 1992 р., і художник Андрій Антонюк, привітавши мене малюнком юнки, застиглої над книжкою (“Тиха молитва”), наче наврочив подальший шлях у вокальній педагогіці та науковому осмисленні співу. Тоді ж я зятято мовчала і найбільше переймалася тим, що не прочитала свої нові вірші, не заспі-

вала почути в селі Меграшат (у перекладі — “багато меду”) старовинну вірменську Пісню про старість; що взяла з собою на збори дев’ятилітнього сина, котрий протягом чотирьох годин ошелешено спостерігав потішну веремію акторських амбіцій, утім, сприйняту ним як іще одну казку про добро і зло. Коли пристраті дійшли краю, директор філармонії прочитав листа з Києва: це було запрошення від Івана Лисенка надати інформацію про мене до його майбутнього “Словника співаків України” (К.: Рада, 1997. — 354 с.). Чи потрібно говорити, яким цілющим зіллям став для мене той лист і до чого зобов’язав?.. Коли писала відповідь Іванові Максимовичу, й гадки не мала про те, що вже через 10 років подарую йому свою монографію “Українська вокальна школа”, у другому виданні якої скористаюся його зауваженнями та побажаннями; що “Словник співаків України” суттєво допоможе мені в роботі над докторською дисертацією “Феномен української вокальної школи”.

Пам’ятаю нашу першу зустріч із ним у Трапезній Києво-Печерської лаври, де наповесні 1989 р. відбулася моя моновистава “Роксолана”. А його поява в артистичній Будинку органної музики в антракті між двома відділами мого сольного концерту в травні 1995 р. геть була налякала: ходили чутки, що Івана Лисенка вже серед нас немає (насправді ж помер його тезка з газети “Сільські вісті”). Потім бачила Івана Максимовича на своїх концертах циклу “Антологія українського соло-співу”, виступала на презентації його книжок “Речник української культури” (жовтень 2004 р., Будинок письменників

НСПУ), “Музична культура України” (травень 2008 р., Будинок композиторів НСКУ). Вдячна йому за красномовну, найчастіше — мовчазну присутність у моєму творчому житті.

Вивчення плідного творчого доробку цієї багатогранної особистості, — журналіста, поета, перекладача, літературного критика, мистецтвознавця, енциклопедиста, краєзнавця, культуролога, — спонукає до осмислення процесів кристалізації знань про українську національну культуру та розмаїття способів дозрівання майбутніх наукових концепцій. А його дослідження творчості Марусі Вольвачівни, Миколи Вороного, Майка Йогансена, Юрія Клена, Олександра Коржа, О. Лана, Євгена Маланюка, Олександра Олеся, Тодоса Осьмачки, Р.-М. Рільке в контексті їхньої доби суттєво збагатили літературознавчу скарбницю. Стосовно опусів Івана Лисенка про українське вокальне виконавство, зазначу, що часом навіть професійні музикологи не встигають помічати й оцінювати значущість якихось, на перший погляд, непомітних, але істотних тенденцій, які передують тим чи іншим змінам у царині естетики й стилістики співу. Не віддають належне аналізу кардинальних зрушень вокальної палітри, зумовлених пошуками окремих авторів, — апологетів атональної й часом антивокальної музики. Не всі музичні критики мають сміливість дошукуватися справжніх причин, із-за яких співак “спадає з голосу”, не зауважують на підбір репертуару до концертних програм. Усе це звучить у розмислах Івана Лисенка про мистецтво чутих ним особисто вокалістів, кожному з яких дає об’єктивну, незалеж-

ну й неупереджену порівняльну оцінку щодо різних періодів життя у співі. Його ж статті про творчість історично та географічно віддалених співаків містять у собі чималу інформацію, отриману від очевидців їхньої слави й падіння. За кожним нарисом — напружене тривале листування, пошуки істини. Загалом автор присвятив одному лише “Словникові співаків України” тридцять років напруженої пошукової праці, ввівши до простору нашої національної культури безліч забутих імен. За головний критерій відбору брав, за власним зізнанням, вагомість внеску даного співака в культуру. Мою увагу особливо збентежив один вислів із авторської передмови до другого видання “Словника”: щодо імен співаків, за якими їх “знала сцена”. Погодьюсь, у цьому виразі є щось персоналізоване, містичне (відоміші — “сцена не прощає”, “сцена зобов’язує”, “сцена пам’ятає”, “порох сцени”, “страх сцени”, “одержимість сценою” — не настільки знакові). Тут пригадується бенефіс однієї з найулюбленіших співачок Івана Лисенка, — меццо-сопрано, н. а. СРСР Галини Туфтіної, яка по закінченні своєї останньої вистави в Національній опері України імені Тараса Шевченка стала навколійши й поцілувала підлогу рідної сцени...

Вражає музично-фахова обізнаність Івана Лисенка — професійного філолога, до нестями залюбленого у спів; його вільне володіння українським вокальним тезаурусом, який він значно збагатив. Шкода, що в нас не навчають на музичних журналістів, — це, скоріше, покликання. А професійні музикознавці, на жаль, часто ігнорують сучасних виконавців і композиторів, орієнтуючись на апробовані класичні зразки. В ідеалі ж, і самі вокалісти мусять не тільки натхненно, розумно співати, а й кваліфіковано оцінювати й описувати чужий спів, залишаючи історії письменові свідчення краси (мабуть, найлаконичніше це зробив поет і перекладач

— Богдано, коли Ви відчували, що скрипка — Ваш інструмент?

— Це сталося зовсім випадково. Коли мені було шість років, ми йшли з мамою повз будинок учителя у Харкові, де побачили оголошення про набір дітей у класи фортепіано і скрипки. Ми обрали скрипку, бо здавалося, що дешевше буде купити саме цей інструмент.

Нині в мене шість скрипок. Скрипка — це все одно що голос у вокаліста. Може бути класна техніка, але якщо немає якісного інструмента, слухати важко... Коли я навчалася, то перша хороша скрипка з’явилася у мене аж на п’ятому курсі Консерваторії.

— Ви відточували свою майстерність у видатних скрипалів. А кого зі своїх учителів вважаєте наставником у широкому розумінні цього слова?

— У мене була викладачка Юлія Федотова, у якої я вчилася у Харкові, я з нею спілкуюся й нині. Величезну роль у моєму творчому становленні відіграв Богодар Которович. Тривалий час ми з ним тісно співпрацювали. Я починала артисткою ансамблю “Київські солісти”, згодом стала концертмейстером ансамблю до 2004 року. Розквіт Которовича був саме тоді, коли він створив цей ансамбль. Він багато з нами працював, ми постійно з ним гастролювали, дуже здружилися. Безумовно, Которович — надзвичайно яскрава особистість.

— Музикант — це покликання, професія, хобі?..

— У різний період життя сприймаєш по-різному. Безумовно, це моя професія і те, без чого я себе не бачу. Бо музикант — це не професія, це стан душі. Я можу жити так, а не інакше. Були періоди, коли мені ставало “тісно”, коли хотілося спробувати себе в чомусь іншому. Скажімо, два роки тому я вступила до Національного економічного університету на магістратуру на бізнес-адміністрування. Провчившись рік, повернулася у музику. Затишшя потрібне для того, щоб акумулювати нові ідеї для подальшого росту. Тому це і професія, і хобі. Хоч хобі я маю достатньо й інших.

ЇЇ ТАЛАНТ — У ВІДДАНОСТІ ВИСОКОМУ МИСТЕЦТВУ

“Добре бути визнаним у світі, але найцінніше — у себе вдома”, — переконана українська скрипалька Богдана ПІВНЕНКО. Мірилом її професійної зрілості є не тільки визнання в Україні і за кордоном, а й власна професійна совість і неприборкане бажання постійного вдосконалення і росту. Тож мені було дуже цікаво поспілкуватися з Богданою про становлення творчого “Я” музиканта і не тільки...

— Наприклад...

— Активно читаю і проглядаю все, що пов’язане з економікою і менеджментом. Була менеджером, коли організувала гастролі в Голландію позаминулої осені: вела переговори і повністю відповідала за оркестр. Тоді я дуже пишалася собою, бо в мене все вийшло чудово. Люблю сучасні танці, один із найулюбленіших хореографів — Радю Поклітару. Ще почала займатися кінним спортом. І найголовніше — у мене маленька дитина, і кожному вільну хвилину я присвячую синові, щоб зробити його життя цікавим і наповненим. І допомагають мені моя мама, мама мого чоловіка і няня.

— Чи хочете, щоб у майбутньому Ваш син Богданчик також став музикантом?

— Ні, не хочу. Бо вважаю, що чоловік повинен реалізуватися, щоб утримувати сім’ю. Професія музиканта класна лише тоді, коли ти відчуваєш, що людина геніальна й без музики не уявляє свого життя. Я бачу, що мій син пішов у тата: він усе продає, чудово грає в шахи, дуже любить математику.

Хоча певний час він неймовірно любив

малювати, прокидався і відразу хапався за пензлі. Ми навіть їздили до мого батька, художника Івана Марчука. І в мене є відео, де вони по черзі малюють дві картини. Знаєте, вийшло просто чудово!

— Іван Марчук — “геній, прикутий до мольберта”. Він впливає на Вашу творчість стимулює Вас?

— Звичайно. Тато впливає на мене і особистісно, і ставленням до життя. Своєю творчістю він змушує, підштовхує мене, що і я маю чогось досягати, реалізуватися і працювати безперервно. Він постійно невдоволений, йому завжди мало. У свої 75 років щодня йде в майстерню, працює і мучиться, бо це як процес народження. Батько — великий приклад для мене.

Ми часто з ним бачимося, ми схожі з ним характерами, говоримо однією мовою і дуже добре відчуваємо і розуміємо одне одне. Він пишається мною.

— Я знаю, що улюблений твір Вашого тата — “Мелодія” М. Скорика. А творчість яких композиторів знаходите найбільший відгослок у Вашому серці?

— Усе залежить від настрою. Я більше займаюся популяризацією українських композиторів. Мені це дуже подобається. Думаю, що так, як я знаю сучасну скрипкову музику, її не знає ніхто. Рік тому ми записали три Концерти Скорика — I, II і IV із симфонічним оркестром. Зараз працюємо над дизайном самого диска. Дуже люблю Зубицького, Станковича, Скорика, Сильвестрова. Із великим задоволенням граю “Пори року” Вівальді й Концерт Чайковського. Коли граєш те, що всі знають, це змушує тебе грати на певному рівні. І це дуже важливо: бути у формі й удосконалюватися.

— Що Ви відчуваєте на сцені?

— Усе залежить від того, що граєш. Буває, професійно граю якусь річ, вона мене може “не чіпляти”, але я мушу зробити все професійно. А буває так, що виходиш і переживаєш твір душею, тоді це відчувають і глядачі.

— “Більше віри, більше любові, а де є любов, там майже все зроблено”, — писав Ф. Достоєвський. Як вважаєте, що входить у це “майже” у професії музиканта?

— Власна професійна совість. Коли вона каже тобі, що ти можеш спати спокійно, це значить, що майже все зроблено. Краще завжди можливе, завжди є до чого прагнути.

— Ви виступали і в оркестрах, і в ансамблях, і соло. Напевно, солістом бути найкраще?

— Звичайно. Але є дуже багато чудової музики, написаної для оркестру. Я інколи беру участь у Міжнародному проєкті “Філармонія націй”. Граючи в оркестрі П Симфонію Рахманінова, отримую не менше задоволення, ніж коли граю концерт Чайковського соло з оркестром. Мені

Микола Лукаш, якому належить вислів: “Демонічної краси голоси”). Володіння ж красним словом притаманне зовсім не багатьом українським вокалістам, серед них — Борис Гмиря, Богдан Гнидь, Михайло Голінський, Віктор Женченко, Сергій Козак, Іра Маланюк, Анатолій Мокренко. Прикро й те, що не всі наші відомі співаки пильнують зміст і заголовки своїх інтерв'ю, як-от “Української вокальної школи нет...”, — цьогорічного лауреата Шевченківської премії, н. а. України Лідії Забілястої, записане піаністом Юрієм Рудинським (“2000” від 18—24 березня 2011 р.), що викликало блискучо-гостру справедливую реакцію Володимира Тольби “Поспорим о вкусах” у наступному числі цієї ж газети, яку я не читаю, та побачила у студентів на семінарському занятті з історії вокального виконавства. Вдаюся до цих прикладів, наперед відповідаючи опонентам заслуженого діяча мистецтв України Івана Лисенка, які закидають йому відсутність професійної музичної освіти. Так, своїми знаннями в галузі музичного мистецтва він зобов'язаний самоосвіті та навчанню в народній консерваторії КДК ім. П. І. Чайковського. Справді, в деяких (особливо ранніх) його музикознавчих есеях трапляються неологізми й неточності, але за всім написаним немає жодного лукавства чи зловмисництва, необ'єктивності чи неморальності, а постає дбайливо збережена гідність і добра воля всіх сторін правдиво зафіксованої історії чужого життя в мистецтві; присутній високий дух журналістської етики. Його ерудиція придалася редакції Української Музичної Енциклопедії ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України (тільки для 2-го тому написав 240 статей!).

Насамкінець значу: поки друге, перероблене і доповнене видання “Словника співаків України” І. М. Лисенка (К.: Знання, 2011. — 629 с.) дочекалося виходу в світ, деякі з близько 1500 статей уже потребують доповнень і уточнень, а головне — з'явилися нові імена молодих українських вокалістів, чия творчість заслуговує увічнення.

цікаві різні варіанти і в ансамблях. Приємно, коли ти відчуваєш, що ведеш оркестр. Але найкраще — це соло з оркестром.

— Чи триває нині робота над проектом “Антологія української музики”?

— Так. Цей проект ще не закінчився. Кілька років тому нам замовили три диски — Сильвестров, Станкович, Скорик. Станкович запропонував записати диск скрипкової музики і бути солісткою. Після запису першого диска у нас із Валерієм Матюхіним виникла ідея записати збірку кожного композитора.

Із диском “Мелодії миттєвостей” Сильвестрова ми виступали на фестивалях. Усього світ побачило вісім дисків. Рік тому ми записали Концерти Скорика. У нас дуже багато матеріалу, який потрібно опрацювати. Сподіваюся, що до нового року вийдуть хіти від київської “Камерати”. Можливо, ми назвемо цей диск “Від шедрика до танго”.

Ще мені дуже подобається творчість молодого композитора Золтана Алмаші. Він для мене навесні написав “Пори року”. Зазвичай ми граємо “Пори року” Вівальді, П'єцоллі, “Русские сезоны” Л. Десятнікова. А Золтан Алмаші написав саме українські “Пори року”, які ми грали на фестивалі “Етносучасність”. Ці “Пори року” ми також хочемо записати.

— Ви гастролювали в Іспанії, Франції, Німеччині, Австрії, Росії... Чи не виникало бажання залишитися працювати за межами України?

— Щоразу, коли я виїжджаю за кордон, замислююся над цим питанням. У мене є можливість жити в Європі. Безумовно, там більше можливостей. В Україні все тримається на ентузіазмі. Зараз наше мистецтво перетворилося на спорт. Відомий московський віолончеліст О. Князев сказав, що раніше цінували зрілих музикантів, які несли щось більше, ніж професійну музику. А зараз така тенденція: важливий не той, хто грає, а той, хто продає того, хто грає. Тобто панує комерціалізація, а не високі принципи. Про це йдеться у книзі “Кто убил классическую музыку” Н. Лебрехта.

Спілкувалася
Уляна ВОЛКОВСЬКА

«Я — ВЖЕ ЗЕМЛЯ. А ВАМ ЩЕ ТРЕБА НЕБА...»

Олена ФЕЩЕНКО,
голова Черкаського обласного
об'єднання товариства “Просвіта”

Письменник і час. Час і простір... Люди, події, радощі, страждання... Хто здатний помічати особливості розвитку суспільства, той може опоетизувати життя, захопити творчістю, допомогти долати труднощі, творити довкола себе світ добра, любові, світла, щастя...

Таким був поет, прозаїк, перекладач, публіцист, журналіст, редактор і видавець, наш сучасник — Володимир Затулівітра. Його доля — це страждати, творити, багато роботи переробити і залишити по собі 10 поетичних збірок, переклади литовських, молдовських поетів. А ще — праця у видавництвах “Молодь”, “Дніпро”, журналі “Сучасність”. Думаю, нікого не залишать байдужим слова письменника: “Моя впертість — це моя совість. Вона — внутрішній цензор, який змушує за будь-яких суспільних умов залишатись самим собою. Може, тому за жодну з написаних книжок мені не соромно”. Після смерті Володимира Івановича його друзі й шанувальники заснували Всеукраїнський фонд В. Затулівітра, видали збірки поезій, почали популяризувати їх, і коло прихильників значно розширилося. На Сумщині, у його рідній школі, створено кімнату-музей. З ініціативи Черкаського обласного об'єднання товари-

ства “Просвіта” стало доброю традицією проводити літературні читання, читацькі конференції, конкурси, фестивалі за творчістю класиків української літератури, письменників рідного краю. До когорти названих тепер належить і Володимир Затулівітра, який знайшов свій останній прихисток на Канівщині.

...Село Бучак, що в Канівському районі, на день святого Володимира — 28 липня скликає всіх, хто небайдужий до творчості В. Затулівітра, на Затулівітрівські читання. Тут, на сільському цвинтарі, він похований на Козацькому шпилі, звідки видно Чернечу гору, могилу, пам'ятник Тарасу Шевченку, який був для Володимира Затулівітра найвищим еталоном совісті і таланту. Могилу Затулівітра почали відвідувати і доглядати просвітяни Канівщини, а в останні два роки Черкаська “Просвіта” взяла шефство над цим святим місцем, де щорічно відкриваються читання. Так було і цього року. Поспішали в Бучак і кияни, і черкащани, і сміляни, і канівчани та школярі із сусідніх сіл — з Бобрлиць, Грищенців. Села Бучак, на жаль, уже й немає на мапі, але його вихідці часто приїжджають чи до старенької батьківської хати, чи на дворище, чи на могилки... На могилу Володимира Затулівітра лягли живі квіти, привезені з Черкас, Києва, Канева. Петро Засенко, поет і побратим В. Затулівітра, після символічних позивних — 9 ударів у мідну чашу

— розпочав дев'ять Затулівітрівські читання. Сказав своє слово-спогад і запрошував присутніх до виступів. Любов Снісар — голова Всеукраїнського фонду В. Затулівітра — звітувала про проведену за рік роботу, розповідь доповнила голова обласного фонду В. Затулівітра та районного осередку товариства “Просвіта” Валентина Носенко, а також прочитала власний вірш, присвячений поету. Голова обласної організації Спілки письменників України, кандидат педагогічних наук Валентина Коваленко у своєму виступі підкреслила, що слово Затулівітра має магічну силу. Він — поет непересічний, величина незмінна, наше завдання популяризувати його твори, аби в пам'яті народній залишався надовго. Цьогоріч до проведення читань долучилася місцева влада — сільський голова села Бобрлиць, заступник голови Канівської районної ради. Звучали вірші поета, їх читали молоді просвітяни. Унікальне явище продемонструвала майстриня зі столиці: на рушнику вишила образи-символи поезій В. Затулівітра.

...Довкола панувала тиша, її прорізав спів бандуриста із Сумщини.

“Нема нам слави на землі...” — покотилося по горі і зникло аж десь біля Дніпра.

Така ж урочистість панувала на дворищі письменника, де продовжилися читання. Серед яблунь, винограду, трав і квітів ще піднесеніше звучали вірші, їх читав заслужений діяч мистецтв Василь Довжик, а також гості зі Львова, Черкас, Сміли, Канівського району. Любов Василівна Снісар всім подарувала збірку поезій В. Затулівітра “Чаша жертвоводності”.

Шкільна молодь і студентство Черкащини до творчості письменника долучилися раніше. Саме з ініціативи просвітян упродовж останніх років ім'я Володимира Івановича стало відоме на Черкащині. На конкурсах читців класичної і сучасної поезії звучать його вірші. Переможців запросили до Києва на вечір пам'яті В. Затулівітра, який відбувся у Музеї П. Г. Тичини. Враження незабутні. По обласному телебаченню транслювався цей захід, що стало визначною подією для Черкащини.

Відбулася молодіжні поетичні читання, де прозвучало понад чотири десятки поезій В. Затулівітра за тематикою: поет-громадянин, краса рідного краю, рідна мова, шевченкіана, мени болить Україна, філософія буття, поезія про кохання, меморіал. Участь узяли учні черкаських шкіл та студенти Черкаського національного університету. Долучилася до проведення читань обласна організація Спілки письменників України.

Обласне телебачення підготувало цикл передач про поета В. Затулівітра. Робота зі вшанування пам'яті поета на Черкащині триватиме.

ТИЖДЕНЬ КІНО ЮРІЯ ІЛЛЕНКА

Із 15 до 21 вересня 2011 року в Культурному центрі “Кінотеатр “Київ” (м. Київ, вул. Велика Васильківська, 19) на прохання глядачів, що не змогли потрапити на всі перегляди Тижня кіно Юрія Ілленка у жовтні минулого року, повторно відбудеться ретроспектива “Тиждень кіно Юрія Ілленка”.

Програму відкриває показ нової версії відомої стрічки “Молитва за гетьмана Мазепу”. Нова версія суттєво відрізняється від фільму, що був представлений 2002 року на Берлінському кінофестивалі, і був створений Юрієм Ілленком незадовго до його смерті. Серед змін — наявність багатоканального звуку, певне скорочення хронометражу (приблизно на 10 хв.) та поява закадрового коментаря автора, який дає пояснення і щодо історичного контексту подій фільму, і, певною мірою, щодо історії створення та існування власне самого фільму.

Картину представлять народна артистка України, дружина кінорежисера Людмила Єфіменко, Пилип та Андрій Ілленки, кінорежисер Михайло Ілленко, а також виконавці ролей та друзі Юрія Ілленка.

Стрічку можна буде переглянути і в інші дні протягом усього фестивалю. Крім того, до складу рет-

роспективних показів також включено ще 7 фільмів Юрія Ілленка, які сам автор вважав найвищими своїми досягненнями в кінематографії, а саме “Тіні забутих предків”, “Криниця для спраглих”, “Вечір на Івана Купала”, “Білий птах з чорною ознакою”, “Лісова пісня. Мавка”, “Легенда про княгиню Ольгу” та “Лебедине озеро. Зона”.

Усі фільми з цього переліку було відновлено цифровим способом у рамках державної програми відновлення та збереження кінематографічної спадщини Юрія Ілленка, отже, глядачі зможуть подивитися ці картини у якісних копіях, до цього часу недоступних широкому загалу.

Перший “Тиждень кіно Юрія Ілленка” з великим успіхом відбувся з 15 до 22 жовтня в столичному Культурному центрі “Кінотеатр “Київ”. З 18 до 25 листопада 2010 року відповідні заходи також пройшли в Театрі кіно “Львів” в місті Івано-Франківську, а з 22 до 30 січня 2011 року — у Каневі, з 17 до 25 червня — у Дніпродзержинську, з 25 серпня до 1 вересня — у Харківському кінотеатрі “Боммер”.

Відвідати усі перегляди публіка зможе, придбавши квитки у касах Культурного центру “Кінотеатр “Київ”, розклад сеансів на сайті кінотеатру за адресою www.kievkino.com.ua.

“У його планах ще багато цікавих задумів, тож сподіваємося, що Богдан Петрович порадує своїх шанувальників новими творчими знахідками...”

Богдан НОВОСЯДЛИЙ,
почесний член Всеукраїнського товариства “Просвіта”, м. Тернопіль

ЩЕДРА ОСІНЬ ПРИЙШЛА В ЙОГО САД

На початку вересня невтомному громадсько-політичному діячеві Тернопілля, активному просвітянину Богдану ГОЛОВИНУ виповнилося 85 літ!

Моє знайомство з цією життєрадісною і мудрою людиною випало на час навчання у Буцнівській середній школі поблизу Тернополя. Приємно, що з роками наші шляхи не розійшлися, а переросли у творчу дружбу. Тож сьогодні маю велику приємність і моральний обов'язок розповісти про цю людину.

Богдан Головин народився 6 вересня 1926 року в селі Золотковичі Мостицького району на Львівщині у багатодітній родині.

Батько Богдана — Петро Головин був громадським діячем, з ініціативи якого у селі започаткували читальню “Просвіти”, позичково-кредитну спілку і кооперативну крамницю. Активна життєва позиція батька, його національна свідомість викликала лють у польських шовіністів. За їхнім доносом на початку Першої світової війни поліція запротестувала його до концтабору для військових злочинців у австрійському Талергофі.

Богдан був здібним до навчання. Мати Марія бачила в ньому майбутнього священика, та початок Другої світової війни перекреслив усі плани. 1940 року батьків як “буржуазних націоналістів” разом із трьома дітьми більшовики відправили на “вічне поселення” до Сибіру.

Герой нашої розповіді під час німецької окупації навчався у Львівській торговельній школі, а від 1943 року до кінця війни був на примусових роботах у Німеччині. Після її капітуляції працював перекладачем з німецької мови у Радянській військовій адміністрації Німеччини.

Коли репресивні органи дізналися про походження та погляди Богдана, негайно звільнили його із займаної посади. Повернувшись до Львова, юнак змуше-

ний був піти на строкову військову службу в радянську армію.

Навесні 1952 року заочно вступив на історичний факультет Львівського держуніверситету. Незабаром почав працювати за спеціальністю у школах Львівщини, а в 1954-му молодого педагога вже призначили директором.

Невдовзі Богдан Головин як репатріант та безпартійний опинився під пильним наглядом КДБ. Уже 1961 року його звільнили з посади директора школи. Тож із дружиною Іриною Кордубою, вчителькою математики, довелось виїхати за межі Львівщини.

...На Тернопіллі пан Богдан розпочав кар'єру директором Прошівської восьмирічки Тернопільського району, проте вже наступного року його понизили на посаді за... колядування у сусідів на Різдво. Однак невдовзі Богдан Петрович як високоєрудований фахівець став заступником директора Тернопільської районної заочної середньої школи. Та місця опальному педагогові не було й тут. У грудні 1972 року бюро Тернопільського райкому компартії звільнило завідувача райвно за грубе порушення у кадровій роботі. Завідувачу докоряли за те, що його заступником працював Богдан Головин — безпартійний, виходець із націоналістичної родини, учасник вбивства письменника-комуніста Ярослава Галана у Львові, хоча насправді це була повна нісенітниця.

Та репресивний маховик супроти Богдана Петровича працював без збоїв і вже 1973 року його перевели в Буцнівську середню

школу неподалік обласного центру, а 1982 року Тернопільський райвиконком навіть зняв із черги на отримання квартири.

У загальноосвітніх школах Богдан Петрович активно займався краєзнавством. Керовані ним юні краєзнавці-туристи здобували призові місця на районних і обласних змаганнях, у всесоюзному тематичному конкурсі. І очільники райвно відзначали вагомі досягнення туристсько-краєзнавчого гуртка Буцнівської середньої школи, але завжди “забували” згадати прізвище його керівника.

Іншого разу педрада тієї ж школи ініціювала нагородження Б. Головина Грамотою Міністерства освіти і значком “Відмінник народної освіти УРСР”, однак і це клопотання справно “зарізали” в районі. А щоб уже остаточно позбутися незручного педагога, 1988 року його, сповненого творчих сил і освітянського досвіду, відправили на пенсію.

Та, незважаючи на відверту дискримінацію, він не падав духом. Його талант і організаторська енергія набули нового дихання у період національно-патріотичного піднесення під час розвалу колишнього Союзу. Спочатку Богдан Петрович став членом Товариства української мови імені Тараса Шевченка, а вже 1992 року його обрали головою правління Тернопільського ра-

йонного, а невдовзі — обласного об'єднання “Просвіти”.

За період роботи Б. Головина в обласній “Просвіті” у більшості населених пунктів Тернопільщини було створено місцеві осередки. І наше обласне об'єднання за кількістю просвітян посіло перше місце в Україні! А ще Богдан Петрович причетний до написання статуту Всеукраїнського товариства “Просвіта”. Тож не випадково 1996 року його обрали Почесним членом Всеукраїнського товариства, а вже у 75-річному віці — Почесним головою обласної “Просвіти”.

Сьогодні заслужений ювіляр не уявляє себе без активної співпраці зі ЗМІ. За більш ніж півстоліття журналістської діяльності він опублікував понад тисячу різножанрових матеріалів. Його перша замітка побачила світ ще 1948 року в армійській газеті. Пізніше писав на освітянські теми. Але й це, за зізнанням ветерана, не подобало-

ся кадебістам. Редакторів тодішньої Тернопільської районки вони наказали не друкувати статей Головина. Однак прихильні до позаштатного автора працівники редакції Микола Вишневський та Євген Радковський порадили, щоб Богдан Петрович свої публікації підписував псевдонімами.

Його публіцистичні твори друкувалися у часописах “Слово Просвіти”, “Літературна Україна” (Київ), “Свобода” (Тернопіль)... Окремі статті були окрасою таких престижних журналів, як “Богословія” (Рим, Італія), “Державність” (Львів), регіональних річників “Тернопілля” за 1995—1999 роки.

Нині Богдан Головин серед дієвих активістів “Просвіти”, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Української світової спілки професійних учителів, Наукового товариства імені Тараса Шевченка...

Його ревну працю оцінено почесним званням заслуженого працівника освіти України, медаллю Всеукраїнського товариства “Просвіта” “Будівничий України” та Міжнародною літературно-мистецькою премією імені братів Лепких.

Своїєї праці він доклав до впорядкування кількох просвітянських видань і творчого доробку заслуженого художника України Ярослава Омеляна.

Перу пана Богдана, уже як письменника, належать резонансні книги: “Мученики та ісповідники Української Церкви ХХ століття. Нариси. Статті. Дослідження”, “Наші незгасний смолоскип. Статті. Інтерв'ю. Спогади”, два видання “Гроно вітань щиросердечних”, “Христове обручниця”. За її написання Богдану Головину особисто подякував Папа Римський світлої пам'яті Іван Павло II.

У його планах ще багато цікавих задумів, тож сподіваємося, що Богдан Петрович, із властивим йому ентузіазмом, порадує своїх шанувальників новими творчими знахідками...

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ЗАПРОШУЄМО НЕБАЙДУЖИХ!

20 вересня о 17 годині в приміщенні НСПУ (вул. Банкова, 2) відбудеться перше засідання Клубу української мови і культури “Просвіта”.
Тема обговорення: “Становище української мови в українській державі”.
Головує професор Іван ЮЩУК.

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор Павло МОВЧАН

Головний редактор **Любов ГОЛОТА**
Редколегія **Любов ГОЛОТА (голова), Ярема ГОЯН, Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Іван ЮЩУК**

Заступники головного редактора **Петро АНТОНЕНКО** 279-49-47, **Євген БУКЕТ** 279-39-55

Заступник головного редактора з виробничих питань **Наталія СКРИННИК** 278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар **Ірина ШЕВЧУК**

Відділ просвітянської роботи **Надія КИР'ЯН**
Відділ культури **Микола ЦИМБАЛЮК** 279-49-47

Відділ літератури **Марія КУЧЕРЕНКО** 270-55-57

Відділ коректури **Тетяна ЩЕРБАК** 278-63-69, **Ірина СТЕЛЬМАХ** 278-63-69

Комп'ютерна верстка **Ірина ШЕВЧУК, Олег БЕССЬКИЙ** 278-63-69

Кореспонденти **Наталія АНТОНЮК, Уляна ВОЛІКОВСЬКА**

Черговий редактор **Уляна ВОЛІКОВСЬКА**

Бухгалтерія 279-41-46

Адреса редакції: вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ на комбінаті “Преса України” у середу. Зам. № 3301237
Наклад у вересні — 18 400

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов'язкове. Індекс газети “Слово Просвіти” — 30617

